

İşgalden Kurtuluşunun
100.Yılında

BAYBURT

İşgalden Kurtuluşunun 100. Yılında BAYBURT

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM
Dr. Öğr. Üyesi M. Yasin TAŐKESENLİOĐLU
Dr. Öğr. Üyesi Esat AKTAŞ

BAKÜTAM

Bayburt Üniversitesi

Bayburt Tarihi ve Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi

© Bayburt Üniversitesi Rektörlüğü

Bu eserin tüm yayın hakları, Bayburt Üniversitesi Rektörlüğüne aittir. Yayıncının yazılı izni olmadan kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz ve elektronik ortama taşınamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Bu kitapta yer alan tüm yazıların dil, bilim ve hukuk açısından sorumluluğu yazarlarına aittir.

ISBN NO : 978-605-9945-20-2

BAYBURT ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI NO : 21

BAKÜTAM'DA 1.BASKI, OCAK 2019

Kapak Görüntüsü : Mahmud Celaleddin Paşa, Mir'at-ı Hakikât

Tasarım : Muhammet S.KARACA

Baskı

Rana Medya

Vani Efendi Mah. Vani Efendi İş Merkezi Kat.3/28

Tel: 0442 235 81 13 Erzurum

Sertifika No: 43205

BİLİM KURULU

- Prof. Dr. Alpaslan DEMİR** (Gaziosmanpaşa Üniversitesi)
Prof. Dr. Besim ÖZCAN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Dursun Ali AKBULUT (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Prof. Dr. Erdal AYDOĞAN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Erol KÜRKÇÜOĞLU (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Ferudun ATA (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Prof. Dr. İbrahim Ethem ATNUR (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. İlhan EKİNCİ (Ordu Üniversitesi)
Prof. Dr. Mesut ÇAPA (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Muammer DEMİREL (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Murat KÜÇÜKUĞURLU (Erzurum Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Necmettin ALKAN (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Sakıp Selçuk GÜNAY (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. S. Esin DAYI (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Selami KILIÇ (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Selçuk URAL (Kafkas Üniversitesi)
Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM (Bayburt Üniversitesi)
Prof. Dr. Taha Niyazi KARACA (Yozgat Bozok Üniversitesi)
Prof. Dr. Tuncay ÖĞÜN (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)
Prof. Dr. Yavuz ASLAN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Yunus ÖZGER (Yozgat Bozok Üniversitesi)

İÇİNDEKİLER

- 7-8 **TAKDİM**
Prof.Dr. Selçuk COŞKUN
- 9-10 **EDİTÖRDEN**
- 11-25 **Yasemin AKTAŞ**
XI-XV. Yüzyıllar Arasında Bayburt
(Doğu ve Batı Kaynaklarındaki Nakillere Göre)
- 27-38 **Özkan DAYI**
Kitâb-i Diyârbekriyye'de Bayburt
- 39-82 **Gazi ÖZDEMİR**
Bayburt Kalesi ve XVIII. Yüzyılda İnsan Kaynakları Yönetimi
- 83-86 **İbrahim Ethem ATNUR**
Türklerin I. Dünya Savaşı
- 87-102 **Mustafa TANRIVERDİ**
F. İ. Yeliseyev'in Gözünden Birinci Dünya Savaşı'nda
Kafkas Cephesi ve Kazaklar
- 103-110 **Qiyas ŞÜKÜROV**
Ekim İhtilalinden Sonra M. Fuat Köprülü'nün Rusya
Müslümanlarına Yönelik Politik Önerileri
- 111-126 **Atilla GÜLER**
Türk Tarihinde İkinci Plevne Savunması ve Sovyet İhtilalinin
Kafkas Cephesi Harekâtına Etkileri
- 127-142 **Nebahat ARSLAN**
Birinci Dünya Harbi ve Kafkas Cephesi'nin Bayburt ve
Çevresine Etkileri

- 143-164 **M. Yasin TAŐKESENLIOĐLU**
Kop Savaşlarında Stratejik Bir Yer: Mülâzım Kenan Tepesi
- 165-187 **Yıldırım YILDIRIM**
Bayburt ve Çevresinde İaŐe Sorunu (1914-1919)
- 189-201 **Fatih Mehmet EŐKİ**
Rusça Yayınlanan Tiflis Gazetelerinde Bayburt'un İŐgali
- 203-231 **Selami KILIÇ**
*Birinci Dünya Savaşı'nda Ermeni Çetelerinin Türk Halkına Yaptığı
Mezaliminin Türk-Alman Kaynaklarındaki Yansımaları*
- 233-245 **Dursun Ali AKBULUT**
Birinci Dünya Savaşı'nda Bayburt'ta ve Bakü'de Katliam İzleri
- 247-261 **Asaf ÖZKAN**
*Rus Esaretinden Firar Eden Osmanlı Askerlerine Yönelik
Muameleler ve Kafkas Cephesine Dair Alınan Bilgiler
(Firari Esirlerin İfadelerine Göre)*
- 263-281 **Esat AKTAŞ**
*Bayburt Kaymakamı Yusuf Ziya Bey'in Esaret Yılları ve
Türkistan'daki Faaliyetleri*
- 283-293 **Serdar GÖKTAŐ**
*Askeri Belgeler IŐıŐında Bayburt'un Kurtuluş Gününe Dair
Bazı Tespitler*
- 295-313 **Selçuk URAL**
*Birinci Dünya Savaşı Sonrası
Vilâyet-ı Őarkıye'de Yaşanan Sorunlar*

- 315-327 **Yunus ÖZGER**
*İctihad Gazetesi Muhabirinin Kaleminden 1925'te
Bayburt'un Ahvali*
- 329-356 **Ersoy ZENGİN**
Tarihsel Süreçte Bayburt'ta Kurtuluş Kutlamaları
- 357-402 **Şemsettin ÇELİK**
*Kop ve Bayburt Müdafaasının Şanlı Bir Abidesi:
Kop Şehitleri Anıtı*

Bayburt Kalesi ve XVIII. Yüzyılda İnsan Kaynakları Yönetimi

.....
Gazi ÖZDEMİR*

Giriş

Bayburt tarih öncesi dönemlerden beri su kaynakları, maden yatakları, ormanları, doğal geçiş güzergahları ve savunma üstünlükleri sebebiyle pekçok toplumun sahip olmak istediği ve bu sebeple de birbiriyle mücadele ettiği şehir oldu¹. Bayburt Kalesi, jeopolitik konuma sahip bu şehri ve çevresini korumak için 1666 metre yükseltideki Kale Tepesi'ne inşa edildi. Bu konumuyla Kale, Kop ve Soğanlı Dağları arasında yer alan 735 km² alana sahip Bayburt Ovası'nın, Trabzon-Erzurum transit yol ağının ve kıymetli gümüş madenlerinin güvencesi oldu. Böylece Bayburt Kalesi, etrafını yarımada şeklinde kuşatan Çoruh nehriyle el birliği ederek uzun yıllar şehre muhafızlık etti². Yaklaşık olarak 2800 yıldır ayakta olan Kale, Bayburt'un maddi kültürü ve marka değeri oldu.

Bayburt adının farklı milletlerin kaynaklarında farklı söylemlerle yer alması Kale ve Bayburt'un kültürel zenginliği göstermektedir³. Bayburt, İlk Çağlar'da

* Dr. Öğretim Üyesi, Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, gozdemir45@gmail.com.

¹ Veli Ünsal, "Bayburt Kaleleri", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (1), (2014), s. 88-89; Hakkı Yazıcı, "Şehir Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Bayburt", *Türk Coğrafya Dergisi*, (30), (1995), s. 189-92; Ramazan Özey, "Bayburt ve Çevresinin Coğrafi Özelliklerine Genel Bir Bakış", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu (23-25 Mayıs 1988), içinde*, Ankara: Bayburt'a Hizmet Vakfı Yayınları, 1994, s. 437-38, 450.

² Selahattin Tozlu, *Trabzon-Erzurum-Bayezid Yolu (1850-1900)*, Atatürk Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi, 1997, s. 33.

³ Özellikle Ortaçağ kaynakları olarak kaleme alınmış kaynaklardan Ermeni kaynaklarında Payberd; Bizans kaynaklarında Payper, Baberd, Paypert; XIII. yüzyıl sonlarında bu bölgeden geçen Marco Polo'nun Seyahatnâme'sinde Paipurth, Baiburt; Arap kaynaklarında Bâbirt; II. Mesud adına 1291'de basılan bir parada Baypirt; Akkoyunlu tarihinden bahseden çağdaş eserlerde Pâpirt; Osmanlı dönemine ait kaynaklar ise bugünkü söylenişine uygun olarak Bayburd(t) şeklinde yer almaktadır: Ernst Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, (çev. Fikret İşıltan), İstanbul: İstanbul Ün. Yayınları, 1970, s. 25; Osman Turan, "Bayburd", *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1979, s. 365-66; İsmet Miroğlu, "Bayburt", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, 1992, s. 225; Mehmet İnbaşı, "Bayburt Sancağı (1642 Tarihli Avarız Defterine Göre)", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi/Journal Of Graduate School Of Social Sciences*, 10 (2), (2007), s. 89.

Haldilerin (Khaldia) sınırlarındaydı⁴. Bayburt kalesinde yapılan yüzey araştırmalarında ele geçen keramik buluntularından Kalenin Urartular tarafından M.Ö. VIII. yüzyıllarda inşa edilme ihtimali üzerinde durulmaktadır⁵. Kale, M.Ö. 400'de Gymnias adıyla bilinen zengin ve kalabalık bir şehir devletini koruyordu⁶.

Bayburt, Roma'nın 395'te ikiye ayrılması ile idari yapıda Bizans İmparatorluğu'na bağlı olarak, kuzeydeki dağlık Khaldia teması sınırları içinde Piskoposluk merkezlerinden biri oldu⁷. İmparator Justinianus zamanında, stratejik yönden düşman taarruzlarına karşı daha etkin savunma yapılabileceğine inanılan Bayburt Kalesi tamir ve tahkim edildi. Anadolu'da Müslüman fetihlerinin devam ettiği süreçte Erzurum Müslümanlar tarafından ele geçirildiği dönemde, Bayburt'a Bagrat sülalesi hakimdi⁸.

Selçuklular tarafından Anadolu'yu yurt tutma akınları başladığında, Bayburt'un da Türk yurdu olması için adımlar atıldı. Sultan Alparslan'ın Malazgirt Savaşı sonrasında Bayburt, Alparslan'ın kumandanlarından Ebu'l Kasım Saltuk'a iktâ olarak verildi. Saltuklu Beyliği, Erzurum başkent olmak üzere 1071/1072 yılında kuruldu⁹. Saltuklular, sınırları içinde kalan Bayburt Kalesi'ni ve gümüş maden yataklarını ele geçirmek isteyen Danişmentler'e karşı mücadele etti¹⁰. Türkiye Selçukluları hükümdarı Rükneddin Süleyman Şah (1196-1204), 1202 yılında Saltuklu yönetimindeki bölgeleri Selçuklu Türkiye'si'ne dahil etti. Yaşanan taht mücadeleleri sonucunda Sultan Muğisiddin Tuğrul Şah, Saltuklu topraklarını ele geçirdi¹¹. Bayburt'un esas gelişimi, mamur ve güzel bir şehir haline gelmesi Sultan Muğisiddin Tuğrul Şah (1200–1225) ve oğlu Rükneddin Cihan Şah (1225–1230) zamanında oldu¹². Sultan Muğisiddin Tuğrul Şah, bu mamur şehri, Gürcü ve yeni kurulan Trabzon Rum İmparatorluğu'na karşı korumak amacıyla Bayburt Kalesi'ni 1213 tarihinde yeniden inşa ettirdi¹³. Böylece Kale'nin yeniden inşasıyla

⁴ Veli Ünsal, "Doğu Karadeniz'in Tarihi Coğrafyası", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (2), (2006), s. 133; Turan, "Bayburt", s. 365.

⁵ Ünsal, "Bayburt Kaleleri", s. 89-90.

⁶ Ksenophon, *Anabasis Onbinlerin Dönüşü*, (çev. Gökçöl Tanju), İstanbul: Hürriyet Yay., 1974, s. 141-42; Ünsal, "Doğu Karadeniz'in Tarihi Coğrafyası", s. 133.

⁷ Enver Konukçu, *Selçuklulardan Cumhuriyete Erzurum*, Ankara: Yükseköğretim Kurulu Matbaası, 1992, s. 4; Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2013, s. 107; Ünsal, "Bayburt Kaleleri", s. 133; Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s. 50 vd.

⁸ Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s. 51; İsmet Miroğlu, "Bayburt", s. 226.

⁹ Abdurrahim Şeref Beygu, *Erzurum Tarihi, Anıtları, Kitabeleri I*, İstanbul: Bozkurt Yayınevi, 1936, s. 36; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, (çev. Erol Üyepazarcı), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 2008, s. 48-49.

¹⁰ Miroğlu, "Bayburt", s. 226; Cahen, 2008, s. 81, 121, 315; Vernon John Parry, "The Encyclopaedia of Islam", *Bayburt*, içinde, 1, Leiden: EJ Brill, 1986, s. 1128.

¹¹ Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s. 107.

¹² İsmet Miroğlu, *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, İstanbul: Üçler Matbaası, 1975, s. 120; İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Erzurum Tarihi*, Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı, 2010, s. 509; Beygu, *Erzurum Tarihi, Anıtları, Kitabeleri I*, s. 47-50; Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s. 68.

¹³ Tuncer Baykara, *I. Gıyaseddin Keyhusrev (1164 - 1211) Gazi-Şehit*, Ankara: TTK Basımevi, 1997, s. 33; Osman Gürbüz, *Anadolu Selçukluları Döneminde Erzurum (1202-1318)*, Ankara: Aktif Yayınevi, 2004, s. 40; Konukçu, 1992, s. 43; Beygu, *Erzurum Tarihi, Anıtları, Kitabeleri I*, s. 241-42.

şehrin korunmasına ve imarına yönelik ciddi bir adım atılmış oldu. Bayburt ayrıca hayvancılık ile geçimlerini sağlayan Türk obaları için yaylak özelliği taşıyordu. Özellikle yazın güneyde otlaklar kuruduğu için taze otlarıyla çayır özelliği taşıyan kuzeydeki Bayburt ve çevresine bu Türk obaları taşıyordu¹⁴.

Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat, Harzemşahlar'a Yassıçimen Savaşı ile 1230 yılında son verdi. Bölgede siyasi birliği sağlamak amacıyla Bayburt ve Erzurum'u Konya'ya bağladı¹⁵. Ancak Selçuklular, 1243 yılında Köseadağ Savaşı'nda Moğollara yenilince bölgedeki hakimiyeti kaybettiler¹⁶. İlhanlılar'ın önemli bir ticaret merkezi olan başkenti Tebriz'in Avrupa'ya açılmasında kilit rol oynayan Trabzon Limanı'na bağlantısının olması Bayburt'un stratejik öneminin devam etmesini sağladı. Nitekim uluslararası ticarete etkili olan Ceneviz ve Venedikli tüccarlar, Bayburt'un da içinde yer aldığı ticaret yol ağını kullanıyorlardı¹⁷. Bayburt Kalesi bu ticaret ağının güvenliğinde ve ulaşımında mühim rol oynuyordu¹⁸.

İlhanlılar'dan sonra Bayburt, Gümüşhane, Erzincan ve Erzurum'a sırasıyla Celâyirli, Eratnaoğulları ve Erzincan hâkimi Mutahharten hakim oldular¹⁹. Kadı Burhaneddin Ahmet, Erzincan Emiri Mutahharten üzerine 1395'te çıktığı seferde Akkoyunlu beylerinden Kutlu Beyoğlu Ahmet'in yardım etmesi üzerine kendisine bu bölgenin iktâ verilmesiyle birlikte Bayburt'ta Akkoyunlular dönemi başladı²⁰. Bu coğrafyada güç kazanan Akkoyunlular kendilerine karşı tehdit oluşturan Karakoyunlularla uzun yıllar savaştı. Bu çarpışmalarda Bayburt halkı sürekli savaşımlardan dolayı zor günler yaşadı ve kendi yurtlarını terk etmek durumunda kaldılar²¹. Akkoyunlu Devleti, Karakoyunlu Devleti'ne son verdikten sonra Bayburt yeniden toparlanmaya başladı²². Bayburt, Sultan Uzun Hasan'ın saltanat döneminde tepelerin ve ormanların arasından geçip giden yol üzerinde önemli bir menzil ve kale olarak hizmet vermekteydi. Çoruh ve müstahkem

¹⁴ Markopolo, *Markopolo Seyehatnamesi*, 1, Tercüman 1001 Temel Eser, t.y., s. 20-21.

¹⁵ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu, 1971, s. 374; İsmet Miroğlu, "Bayburt", s. 226.

¹⁶ İsmet Miroğlu, "Bayburt", s. 226.

¹⁷ Markopolo, *Markopolo Seyehatnamesi*, 1: s. 42; Yunus Özger, "Yerli ve Yabancı Seyyahların Bayburt İzlenimleri", *ETÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, II (4), (2017), s. 41-57; Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s. 42; Miroğlu, "Bayburt", s. 226.

¹⁸ Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s. 58.

¹⁹ Besim Darkot ve Osman Turan, "Bayburt", *İslâm Ansiklopedisi*, t.y., s. 366; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Eretna", *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: MEB Basımevi, 1977, s. 309; Kemal Göde, "Eratnalılar Hakimiyetinde Bayburt", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu (Bayburt, 23-25 Mayıs 1988)*, içinde, Ankara: Bayburt'a Hizmet Vakfı Yayınları, 1994, s. 347-352.

²⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara: T.T.K. Basımevi, 1969, s. 188.

²¹ Faruk Sümer, "Akkoyunlular", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: T.D.V. Yayinevi, 1989, s. 270-71; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, s. 190.

²² Leyla Karahan, *Bayburt Kanunnâmesi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1990.

surlarıyla Kale, verimli toprakları ve ticareti koruma görevini yerine getiriyordu²³. Nitekim Akkoyunlu Beyi Uzun Hasan'ı 15. yüzyılda ziyaret eden Venedik elçisi Barbaro, Trabzon'dan sonra en mühim merkezin Bayburt olduğunu kaydetmektedir²⁴.

Osmanlı Devleti, 1473 yılında Otlukbeli Savaşı ile Akkoyunlu Devleti'ni yenilgiye uğrattı. Otorite boşluğundan yararlanıp Anadolu'da egemenlik alanını genişletmek isteyen Şah İsmail Bayburt üzerine seferler düzenlemeye başladı. Akkoyunlu beylerinden olan Bayburtlu Ferruhşad Bey, Safaviler'e karşı Şehzade Selim ile birlikte 1501-1514 yılları arasında mücadele verdi²⁵. Yavuz Sultan Selim (1512-1520), sultan olduktan sonra Çaldıran Seferi'ni düzenledi²⁶. Sefer dönüşü Bayburt üzerine kuvvet gönderdi. Şah İsmail'in emirlerinden Kara Maksudî Sultanî tarafından korunan Bayburt Kalesi'ni Yanya Sancakbeyi Mustafa Bey ile Trabzon Sancakbeyi Bıyıklı Mehmed Bey, Ekim 1514'te fethetti²⁷. Bayburt, 23 Ekim 1514'te sancak haline getirildi. Bıyıklı Mehmed Paşa'nın yönetimindeki Bayburt'a, Erzincan, Erzurum ve Trabzon bağlandı²⁸. Özellikle Osmanlı Devleti'nin doğu seferleri sırasında Bayburt'un ve Bayburt Kalesi'nin stratejik önemi daha da arttı. İrakeyn Seferi (1533-35) sırasında Kanuni Sultan Süleyman tarafından bir dizi tedbir alındı. Bayburt Kalesi'nde 1541 yılında ciddi bir onarım gerçekleştirildi²⁹. Şah Tahmasb tarafından Anadolu üzerine saldırı düzenlenmesi Bayburt Kalesi'nin İran tarafından olan saldırılardaki önemini bir kere daha ortaya koydu³⁰. Erzurum Beylerbeyliği'nin kurulmasıyla birlikte Bayburt önce sancak daha sonra da kaza statüsünde bu vilayete bağlandı³¹. Bu dönemde

²³ Özger, "Yerli ve Yabancı Seyyahların Bayburt İzlenimleri", s. 42-43; Josafa Barbaro, *Travels to Tana and Persia*, ed. Ambrogio Contarini(ed.), 1. London: Hakluyt Society, 1873; Josaphat Barbaro ve Tufan Gündüz, *Anadolu'ya ve İraniâ Seyahat*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2005.

²⁴ Barbaro, *Travels to Tana and Persia*, ed, 1: s. 84; Özger, "Yerli ve Yabancı Seyyahların Bayburt İzlenimleri", s. 42-43.

²⁵ Osman (Bayburtlu), *Tevârih-i Cedîd-i Mirât-ı Cihan*, İstanbul: Küçükaydın Matbaası, 1961; İsmet Miroğlu, "Akkoyunlu Beylerinden Ferruhşad Bey'in Vakfiyesi", *Belgeler*, XV (19), (1993), s. 187; Şehabeddin Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", *Tarih Dergisi/Turkish Journal of History*, 17 (22), (1967), s. 58-59.

²⁶ Feridun Bey, *Münşeatü's-Belâttin*, İstanbul 1274, I, 395; Haydar Çelebi, Ruz-nâme (Feridun Bey, I, 458).

²⁷ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, 2, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1862, s. 257; Osman (Bayburtlu), *Tevârih-i Cedîd-i Mirât-ı Cihan*, s. 20; Miroğlu, *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, s. 15.

²⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Tapu Tahrir Defteri*, 387 436-439, 1520; Miroğlu, *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, s. 15-16; 23-28; Dündar Aydın, *Erzurum Beylerbeyliği ve Teşkilatı (1535-1566)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1998, s. 40-41; İsmet Miroğlu, *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520-1566)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basmevi, 1990, s. 7-8; Abdulkadir Gül, "Kelkit Kazasında İskân ve Demografik Yapı (1516-1642)", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 6 (6), (2009), s. 27-31; Melek Öksüz, *Onsekizinci Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon: Toplum-Kültür-Ekonomi*, Trabzon: Serander Yay., 2006, s. 20.

²⁹ İnbaşı, "Bayburt Sancağı (1642 Tarihli Avarız Defterine Göre)", s. 91; İbrahim Artuk, "Bayburt Kalesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: T.D.V. Yayınevi, 1992, s. 228-29; Beygu, *Erzurum Tarihi, Anıtları, Kitabeleri I*, s. 243.

³⁰ Miroğlu, "Bayburt", s. 226.

³¹ İnbaşı, "Bayburt Sancağı (1642 Tarihli Avarız Defterine Göre)", s. 91.

Erzurum beylerbeylik merkezi olmuş olmasına rağmen başlangıçta beylerbeyinin ikamet edemeyeceği kadar harap olmasından dolayı 1548 yılına kadar beylerbeyleri Bayburt'ta ikamet etti. O zamanlarda Bayburt, Kalesi ile mamur şehir olma özelliğiyle çevre illere göre daha öndeydi.

Sultan III. Murad zamanında 1574'te tamir edilen kalenin sürekli bakımı için Everek (bugünkü Örence köyü), Kopuz ve Lüsünk-ü Süfla(Aşağı Lüsünk) halkı vergilerine karşılık görevlendirildiler. XVIII. yüzyılda Bayburt'un sancak statüsü devam etti. Uzun müddet ehemmiyetini muhafaza eden Bayburt Kalesi, 1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında büyük ölçüde tahrip oldu. 1967 ve 1980 yıllarında bazı kısımları tamir edildi³². 2018 yılında başlayan restorasyon faaliyetleriyle Kale'nin tarihi dokusunu gün yüzüne çıkarılmaya başlandı. Buraya kadar Bayburt Kalesi'nin kısa tarihi üzerinde duruldu. Bu kısımdan sonra Bayburt Kalesi'nin fiziksel özellikleri ile insan kaynakları yönetimi irdelendi.

Resim 1: Bayburt Kalesi

Castle of Baiburt.

Kaynak: Marco Polo, *The Book of Ser Marco Polo, the Venetian: Concerning the Kingdoms and Marvels of the East*, (çev. Henry Yule), 1, Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 48.

Bayburt Kalesinin Fiziksel Özellikleri

Burçlar ve Kapılar

Etrafı kalın duvarlarla çevrili olan kaleler, şehirlerin korunmasında önemli bir yere sahipti. Kalelerdeki kule ve burçlar savunma sistemini güçlendirirdi. Kulelerden birisi diğerlerinden daha yüksek ve sağlam tutulurdu. Balâhisar veya başkule denilen bu yerde yiyecek ambarı ve koğuşlar yer alırdı. Ayrıca kalelerin bazısının duvarlarının üst kısımlarında senkendaz veya külhendaz adı verilen

³² Artuk, "Bayburt Kalesi", s. 228-29.

ve saldırıları geri püskürtecek boşluklar vardı. Bu boşluklardan taş atarak veya kaynar su dökerek Kale'nin korunmasını sağlıyorlardı³³. Bayburt Kalesi bu özellikleri ile mimari ve askeri açıdan kale özelliklerine sahiptir. Bayburt Kalesi, ekonomik ve askeri gerekçelerle Çoruh Nehri kenarında Kale Tepesi'ne inşa edildi³⁴. Bayburt Kalesi, günümüzde 46 pafta 467 ada ve 16 no'lu parsel üzerinde bulunmakta olup Kalenin çevresi 3000 m'dir. Kale, kısmen dikdörtgen formundadır. Kalenin en dar bölümü 500 metre iken en geniş olduğu bölümü 900 metredir. Günümüzde Kalenin duvarlar dışındaki pekçok elemanı toprak altında bulunmaktadır. Bu nedenle Kale ile ilgili bilgilere, tarihi belgelerden, yapılan yüzey araştırmalarından ve kazıların ortaya koyduğu sonuçlardan ulaşılabilmektedir. Bu bilgilerden hareketle Bayburt Kalesi iki bölümden oluşmaktadır. Bunlar içkale ve dışkaledir³⁵. Değişen koşullar ile Kale'nin dışında da yeni yerleşim yerlerinin ortaya çıktığı da bilinmektedir.

Kalenin kuzeydoğu ve doğu bölümünün yüksek eğimli kesimleri ile Çoruh nehri tarafından yay biçiminde kuşatılmış olması Kale'ye bu kısımlar için ayrıca müdafaa hendeği yapılması gereğini ortadan kaldırdı. Doğal engellerin bulunmadığı batı ve güney kesimleri surlar ve burçlarla korundu. Kalenin yükseltisi zemine bağlı olarak 1610-1665 metre aralığında değişiklik göstermektedir. Yine Kale surlarının yükseltisi de zemine bağlı olarak 10-30 metre arasında farklılık göstermektedir. Kale'deki burç yükseklikleri 12-13 m aralığındadır. Kale burçlarının üzerinde 1.20 metre boyunda mazgal dişleri ve 1.60 metre genişliğinde seğirdim yerleri bulunmaktadır (Resim 2). Seğirdim yerleri, iç surlarla dış surları birbirine bağlayan eğimli duvarlarda basamaklı merdivenler şeklindedir. Stratejik öneme sahip olan kale burçları, iki katlı ve üst bölümleri tonoz örtülüydü. Bunlar geniş kemerli açıklıklarıyla gözetleme ve seyir köşkü olarak düzenlenmişti. Kaya ve toprak zemin üzerinde yükselen ve yüzey şekline uygun olarak tasarlanan surlar dikdörtgen, kare ve dairesel planlı olarak mahalli taşlarla yapılmıştır.

³³ Semavi Eyice, "Kale", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: T.D.V. Yayınevi, 2001, s. 234-35; Mehmet Zeki Pakalın, "Kale", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983, s. 143-44.

³⁴ Thomas Alexander Sinclair, *Eastern Turkey: An Architectural & Archaeological Survey*, 2, London: Pindar Press, 1989, s. 254.

³⁵ Henry Fanshawe Tozer, *Turkish Armenia and Eastern Asia Minor*, London: Longmans, Green, 1881, s. 425; Beygu, *Erzurum Tarihi, Anıtları, Kitabeleri I*, s. 240; Nazmi Sevgen, *Anadolu Kaleleri*, Ankara: Doğu Matbaası, 1959, s. 71-73; Miroğlu, *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, s. 120; Turan, "Bayburd", s. 366; Sinclair, *Eastern Turkey*, 2: s. 254.

Resim 2: Bayburt Kalesi Sur ve Seğirdim Görünümü

Kaynak: Feridun Hacıhasanzade, <http://www.bekder.org.tr/FotoKategori-Fotosafari-Feridun-Hacihasanzade>, Erişim Tarihi: 06/11/2018.

Kalede altı adet burç bulunup bu burçlardan yalnızca ikisinin ismi yaptırınlarının adlarıyla anılmaktadır (Resim 3). Birincisi Bayburt Kalesinin kente bakan surlarının orta kesiminde, Justinian adına yapılmış dört köşeli yüksek bir burç olup bu burca bitişik surların sol yüzünde taş üzerine işlenmiş bulunmaktadır. İkincisi Bayburt Kalesinin kuzeybatı köşesinde kare planlı Güzel Burç'tur. Bu burç üzerinde Nesih yazı ile yazılı kitabede, burcu yaptıran "Melik Fahreddin'in kızı Melik Sultan" ifadesi kayıtlıdır. İki katlı olan burç üzerinde gözetleme pencereleri bulunmaktadır. Diğer burçlar ise Kuzey ve Doğu burçlarıdır. Kuzey Burcu, Bayburt Kalesinin en kuzeyinde yer alan yarım daire biçiminde, iki katlı bir burçtur. Oldukça yüksek ve sarp kayalıklar üzerinde bulunmaktadır. Doğu Burcu, Bayburt Kalesinin doğu köşesinde yer almaktadır. Bu burç kapı yanında yer alması sebebiyle Saret Burcu ismiyle de anıldığı görülmektedir³⁶. Arapça olarak verilmiş olan bu isim, baştankara cinsi bir kuştan gelmekteydi³⁷. Ayrıca Kale'deki kitabelerden anlaşıldığına göre Kale, Tuğrul Şah'ın saray hizmetkârlarından "sipehsâlâr", "üstâdüddâr" lakaplı mimar Ziyâeddin Lü'lü tarafından yenilendi. Kale'de yer alan bir başka kitabeden bir sonraki onarımının Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır³⁸.

³⁶ BOA, *MAD.d.*: 15698, 1147[1734], v. 39a.

³⁷ Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, 1, Ankara: TTK Basımevi, 2010, s. 362.

³⁸ Tozer, *Turkish Armenia and Eastern Asia Minor*, s. 425; Beygu, *Erzurum Tarihi, Anıtları, Kitabeleri I*, s. 240 vd.; Sevgen, *Anadolu Kaleleri*, s. 179; Turan, "Bayburd", s. 366; Miroğlu, *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, s. 120; Artuk, "Bayburt Kalesi", s. 229-30; Sadri Karakoyunlu, *Bayburt Tarihi*, Ankara: Kültür Ofset, 1990, s. 98, 156; Celil Arslan ve Methiye Gül Çöteli, "Anadolu - Türk Şehri Tarihinde Bayburt Kenti ve Anıtsal (Kamusal) Yapı Mirası", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6 (6), (2015), s. 192.

Resim 3: Kale Burçları ve Kapıları (Google Map'tan Uyarlama, 31/10/2018)

Kale'ye giriş ve çıkışlar iki kapıdan sağlanırdı. Bu kapılardan biri üç kat demirli olan ve doğuya bahçeler kapısına açılan Demirkapı iken diğeri batı tarafına bakan Nöbethane Kapısı'ydı³⁹. Bu kapılar aslı biçimleriyle günümüze ulaşmamıştır⁴⁰. Kale'nin şehre bakan kapısının üzerinde Arapça ve Türkçe kitabeler bulunmaktaydı. Ayrıca büyük bir aslan kabartması kapıyı süslüyordu⁴¹. Kale kapılarının dışkale ve Kale surlarının saldırı anında düşman tarafından kolay aşılması, şayet aşılsa düşmandan kaçış imkanı tanıyacak şekilde tasarlandığı söylenebilir.

Resim 4: Kale ve Çoruh Nehri Görünümü

Kaynak: Feridun Hacıhasanzade, <http://www.bekder.org.tr/FotoKategori-Fotosafari-Feridun-Hacihasanzade>, Erişim Tarihi: 06/11/2018.

³⁹ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 2, Dersaadet [İstanbul]: İkdam Matbaası, 1314, s. 344-45.

⁴⁰ Beygu, *Erzurum Tarihi, Anıtları, Kitabeleri I*, s. 241; Artuk, "Bayburt Kalesi", s. 228.

⁴¹ William John Hamilton, *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia*, London: J. Murray, 1842, s. 232.

İçkale ve Hizmet Birimleri

İç kale, çevresi surlarla örölmüş olan bir yerleşimin en yüksek yerinde yöneticilerin oturması için ayrılmış en sağlam yapıdır. İç kale içinde genellikle saray, konutlar ve hizmet binaları bulunur⁴². Bayburt Kalesi bu yapıları içinde bulunduran bir kaleydi⁴³. İç Kale surlarının köşelerinde bulunan burçlarda altı üstlü yerler ile yine surların üzerinde bulunan dehlizlerden hareketle Kaléde koğuş, hapishane ve ambar olarak kullanılmış birimlerin buralarda bulunduğu söylenmektedir⁴⁴. Yine XVI. Yüzyıl Osmanlı arşiv kayıtlarında kalede baruthane, cepخانه ile buğday, arpa ve sair hububat ambarlarının bulunması bu görüşü doğrulamaktadır⁴⁵. Ayrıca kalenin su ihtiyacının karşılanması için su deposunun var olduğu bilinmektedir⁴⁶. Kale içinde 300 ev ve Ebulfetih Camii bulunmaktadır. Ancak Kale içinde çarşı, pazar, han ve hamam bulunmamaktaydı⁴⁷. Bu tesisler, Kale dışında Selçuk ve İlhanlı zamanlarında şehrin cazibe merkezi olması için ihtimal konuşlandırılmış olmalıdır.

Kaléde yer alan yönetici ve halkın ikamet ettiği konutlar hakkında bir bilgiye ulaşamadığı için bu kısım üzerinde durulmadı. Ancak ambar, cepخانه, hapishane ve cami hakkında elde edilen verilerden hizmet birimleri üzerine değerlendirme yapılmaya çalışıldı.

Ambar

Kale, Bayburt şehri ve çevresinde bulunan diğer kaleli şehirler için önemli lojistik kaynağıydı⁴⁸. Savaşta ve barışta ordunun ve toplumun ihtiyacı olan un, arpa ve buğday depolama ve nakliye işlemlerinde önemli bir merkezdi. Osmanlı Devleti'nin doğuya ve kuzeye düzenlediği seferlerde Erzurum, Kars ve Trabzon kalelerine lojistik destek sağlardı⁴⁹. Bayburt Kalesinin yedi deposu bulunmaktaydı⁵⁰. Bu depolardaki hububat miktarının tam olarak standardı tespit edilemese de 1639 tarihindeki kapasitesine bakıldığında Bayburt Kalesi ambarlarında 8525 kile buğday ve 43.924 kile arpa bulunurken Erzurum'da aynı tarihte 59055 kile buğday, 91.152 kile arpa olduğu görölmektedir⁵¹. Bayburt ve Erzurum'un aynı defterde kayıt

⁴² Eyice, "Kale", s. 234-35; Pakalın, "Kale", s. 143-44.

⁴³ Artuk, "Bayburt Kalesi", s. 228-29.

⁴⁴ Beygu, *Erzurum Tarihi, Anıtları, Kitabeleri I*, s. 240.

⁴⁵ BOA., *D. MKF* 27448, 1045 [1636], s. 6; *MAD.d.*: 5152, 1052 [1643], s. 205, 218; *TT.d.*: 387, 926 [1520] s. 825; Miroğlu, *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, s. 120; İnbaşı, "Bayburt Sancağı (1642 Tarihli Avarız Defterine Göre)", s. 104.

⁴⁶ Karakoyunlu, *Bayburt Tarihi*, s. 106-7.

⁴⁷ Çelebi, *Evlıya Çelebi Seyahatnamesi*, 2: s. 344-45; Artuk, "Bayburt Kalesi", s. 228.

⁴⁸ BOA, *MAD.d.*: 7174, 1020 [1611], s. 82; A. {*DVNSMHM.d.*: 78/1887,1018 [1609].

⁴⁹ BOA, *MAD.d.*: 7275, 1045 [1636], s. 41,49; *MAD.d.*: 6066, 1019 [1611], s. 2,7; C.A.S.: 1131/50209,1216/ [1801].

⁵⁰ BOA, *TT.d.*, 387, 926 [1520] s. 825; ; Miroğlu, *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, s. 120.

⁵¹ BOA, *MAD.d.*: 5097, 1049 [1640] s. 5-7.

altında tutulması ve hububat miktarlarının belirtilmesi savaş zamanlarında Erzurum ve Bayburt'un birlikte hareket ettiğini ortaya koyarken Erzurum'un lojistik destekte daha fazla kapasiteye sahip olduğunu da ortaya koymaktadır.

Kalenin kuzeydoğusunda ve güneydoğusunda, dikdörtgen planlı, daha önce sivri kemerli beşik tonozlarla örtülü olduğu anlaşılan iki yapının hububat deposu olarak kullanılmış olduğu söylenebilir. Bu yapının yanında, bütünüyle toprak altında kalmış aynı nitelikte ikinci bir yapı daha olduğu görülmektedir⁵². Günümüzde bu depolar ekonomik ömrünü tamamlamanın vermiş olduğu yorgunluğun neticesi olarak son kalıntılarıyla tarih sahnesinden çekilmek üzeredir.

Resim 5: Bayburt Kalesi İç Yerleşim Görünümü

Kaynak: Sunumdan yararlanıldı: Nurettin Öztürk, "Bayburt Kalesi Arkeolojik Kazı Çalışmaları ve Sonuçları", *Kaleli Kentler ve Bayburt Kalesi Kongresi, içinde*, İstanbul: Gezegen Yay., 2017, ss. 199-217.

Cephane

Bayburt Kalesi, Bayburt şehri ve çevredeki diğer şehirlerin dış ve iç tehditlere karşı hazırlıklı olması bakımından bir cephaneliğe sahipti. Bu cephanelik ile ordunun askeri ihtiyaçlarını karşılamakla da görevliydi⁵³. Daha önce de bahsedildiği gibi Kalenin Osmanlı Devleti'ne hakimiyetine girmesiyle birlikte 1520 yılında yapılan sayımda Kalé'de 397 askeri personelin askeri teçhizatı ve diğer cephane malzemeleri tutuluyordu. Nitekim Kalé'de askerlerin savunmada

⁵² Methiye Gül Çöteli, *Bayburt Kent Dokusunun Gelişimi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005, s. 134-35.

⁵³ BOA, *MAD.d.*: 6066/2,7, 1019 [1611]; C.A.S.: 860/36829, 1237 [1821].

kullanacakları cebe ve cevşen⁵⁴; top, tüfek ve diğer savaş teçhizatları hazır bekletiliyordu. Kaledeki cephanelik, işleyiş yönünden kale dizdarına bağlı idi. Onun izni dahilinde her türlü işlem yürütülürdü.

Kalede yer alan her türlü mühimmat ve diğer malzemelerin sayımları belirli zamanlarda yapılır ve bu sayım sonuçları Tophane Amiri Nazırlığı'na ve Cebhane Nazırlığı'na gönderilirdi. Ancak Kale ile ilgili yapılan kovuşturma sırasında 117 yıllık dönemi kapsayan verilerin kayıt edilmediği tespit edilmişti. Kovuşturma sırasında Bayburt Kalesi'nde 1836 tarihinde siyah barut, fişek, çakmak taşı gibi malzemeler bulunuyordu⁵⁵.

Hapishane

Bayburt Kalesi'ne bir hapishane bulunmaktaydı. Bu hapishaneye Bayburt Mahkemesi'nde veya çevre şehirlerdeki mahkemelerde gerçekleştirilen yargılamaların sonucunda suçlu bulunup mahkum edilenler Bayburt Hapishanesi'nde cezalarını çekiyorlardı. Kaledeki mahkumların suç çeşitlilikleri ve ceza süreleriyle ilgili çok fazla bilgi bulunmamakla birlikte bazı örneklere rastlanılmaktadır. Mesela Erzurum'da Çakalzade Ahmed Ağa'nın işlemiş olduğu yüz kızartıcı suçun karşılığında Erzurum Kadısı Seyyid Şeyh Ömer'in verdiği hükmün infazını Bayburt Kalesi'nde çekmesine karar verildiği görülmektedir⁵⁶. Bu durum XVIII. yüzyılda hapishanenin faal olduğunu, bu hizmetleri görmek üzere zindani isimli görevlisiyle⁵⁷ de kesintisiz hizmet verdiğini ortaya koymaktadır.

Sarnıç

Kalelerde bahar mevsiminde eriyen kar ile yağın yağmur sularını biriktirmek amacıyla yerleşim yerlerinde su tutma özelliği yüksek olan kayalık zeminlerde sarnıçlar oluşturulurdu. Bu sarnıçlar doğal yollarla oluşabildiği gibi insan eliyle de yapılabilirdi. Böylece bu sarnıçlarla yerleşim yerlerinin su ihtiyaçları karşılanırdı⁵⁸. Bayburt Kalesi'nde yaşayanların ihtiyaçlarını su ihtiyacını gidermek ve su toplamak üzere böyle sarnıçlar oluşturuldu. Ayrıca sarnıçların korunmasını, suyun temiz kalmasını ve suyun dengeli paylaşımını sağlamak üzere gerekli tedbirler de alındı⁵⁹. Öyle ki hem su kuyusunu⁶⁰ hem de su kuyusu ekipmanlarını korumak⁶¹ üzere personel istihdam edildi.

⁵⁴ BOA, A.İDVNSMHM.d.: 78/1665, 1018 [1609].

⁵⁵ BOA, C.A.S., 810/34413, 1234 [1818].

⁵⁶ BOA, C.ZB.: 22/1064. 1218 [1803].

⁵⁷ BOA, MAD.d.: 15698, 1147[1734], v. 41a.

⁵⁸ Sevgen, *Anadolu Kaleleri*, s. 71-73; Miroğlu, *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, s. 120; Turan, "Bayburd", s. 366; Artuk, "Bayburt Kalesi", s. 229-30.

⁵⁹ BOA, AE.SMST.III: 361/28879, 1173 [1760], AE.SMST.III: 306/24533, 1174 [1761].

⁶⁰ BOA, MAD.d.: 15698, v. 42b.

⁶¹ BOA, MAD.d.: 15698, v. 41a.

Resim 6: Sarnıç Basamakları

Kaynak: Hüseyin Yurttaş, “Türk Dönemi ve Sonrasında Bayburt Kalesi”, *Kaleli Kentler ve Bayburt Kalesi Kongresi*, içinde, İstanbul: Gezegen Yay., 2017, s. 200.

Ebu'l-Fetih Camii

Bayburt Kalesi, Müslümanlar tarafından fethedilince Kale halkının ibadet edebilmesi için Muğiseddin Tuğrulşah tarafından 13. yüzyılda Kale'nin yenilenme faaliyetleri sırasında inşa ettirilmiş olmalıdır. Nitekim Cami'nin Ebu'l-Fetih Camii şeklinde isimlendirilmesi “Ebu'l-Fetih” unvanının Muğiseddin'in 1216 yılında bastırıldığı gümüş sikkenin üzerinde “Muğisüd-din *Ebu'l Fetih* Tuğrul bin Kılıç Arslan [sani]”⁶², Ebu'l-fetih unvanını kullanması, bu düşüncüyü desteklemektedir. Evliya Çelebi, Bayburt'a 1647 yılında geldiğinde Kale içinde 300 hane Müslüman'ın yaşadığını ve Ebulfetih isminde kalabalık cemaatli bir Camii'nin olduğunu aktarması Camii'nin aynı isimle hizmet verdiğini ortaya koymaktadır⁶³. Ancak Camii'nin yaklaşık 400 yıllık kullanımdan kaynaklı yıpranması neticesinde Kanuni Sultan Süleyman zamanında Kale'nin bakım onarım yapımı aşamasında Cami'nen de yeniden yapıldığı anlaşılıyor. Çünkü bu işlemten sonra Camii'nin ismi belgelerde değişerek Sultan Süleyman Camii olarak adlandırılıyor⁶⁴.

Saret Burcu Mescidi ve Sıbyan Mektebi

Bayburt Kalesi'nde Camii'nin yanında bir de Saret Burç Mescidi bulunmaktaydı. Kaynakların bazılarında Sarı Burç Mescidi olarak adlandırılan bu Mescit'in adı Sared Burç Mescidi'dir. Bu isim daha önce bahsedildiği üzere

⁶² İsmail Galip, *Takvim-i Meskukat-ı Selçukiyye*, Dersaadet [İstanbul]: Mihran Matbaası, 1309, s. 13-14.

⁶³ Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 2: s. 434-35.

⁶⁴ BOA, *C.MF.*: 68/3369, 1114 [1702].

baştankara kuşundan hareketle konulmuş olmalıdır. Camii ile aynı anda hizmet veren bu Mescit'te sıbyan mektebi de bulunmaktaydı. Mescit'e imam, müezzin ve sıbyan mektebi kadroları tahsis edilmiş olup XVIII. yüzyılda faal olarak hizmet vermekteydi⁶⁵. Bugün bu Mescit'ten yalnız kale burcuna yaslanan mihrap kemeri şahitlik etmektedir⁶⁶. 2017 yılında başlayan ve halen devam eden restorasyon faaliyetleri ile Camii, Mescit, konutlar ve Kale halkına ait pek çok yapının ortaya çıkması beklenmektedir.

Resim 7: Bayburt Kalesi Yerleşim Yerlerinden Kesit

Kaynak: Sunumdan yararlanıldı: Nurettin Öztürk, "Bayburt Kalesi Arkeolojik Kazı Çalışmaları ve Sonuçları", *Kaleli Kentler ve Bayburt Kalesi Kongresi, içinde*, İstanbul: Gezegen Yay., 2017, ss. 199-217.

Kale'de İnsan Kaynakları Yönetimi

Bayburt Kalesi'nin Osmanlı Devleti hakimiyetine girmesiyle birlikte insan kaynakları yönetimine dair kurumsal faaliyetlerin başlatıldığı görülmektedir. Ancak Bayburt Kalesi'nin teşkilatlamasına ve insan kaynaklarının yönetimine dair bir nizamnamenin bulunamaması, kurumsal işleyişini, insan kaynakları yönetimini ortaya koymada güçlük oluşturmaktadır. Bu sebeple sınırlılıkların aşılmasında farklı yollar izlendi. Böylece elde edilen verilerden hareketle insan kaynakları yönetimiyle ilgili tespitlerde bulunulmaya çalışıldı. Özellikle Osmanlı arşivinde bulunan belgeler ve defterler hareket noktası olarak benimsendi. Ayrıca Kale ile ilgili öncü çalışmalardan da yararlanıldı⁶⁷. Böylece Bayburt Kalesi'nde insan kaynakları yönetimi ve bu kadrolara ait tespitler; iç kontrol, iç denetim ve

⁶⁵ BOA, MAD.d.: 15698, v. 41a, 40b.

⁶⁶ Ali Boran, *Anadolu'daki İç Kale Cami ve Mescitleri*, Ankara: TTK Basımevi, 2001, s. 209.

⁶⁷ Miroğlu, XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı, s. 120-21; İnbaşı, "Bayburt Sancağı (1642 Tarihli Avarız Defterine Göre)", s. 100-104.

dış denetim dinamikleri imkanlar ölçüsünde hiyerarşik sıraya göre ortaya konulmaya çalışıldı. İnsan kaynakları yönetimi çerçevesinde Kale'de hizmet veren personel ait bilgiler Ek 1-4'te verildi. Sıra personel istihdamı ile ilgili bulgular üzerinden tespitlere ve tartışmalara gelindi.

Dizdar

Dizdar, Osmanlı kale teşkilatı içinde en üst amir olup; kalenin sistematik olarak işleyişinden sorumluydu⁶⁸. Bayburt Kalesi teşkilatı içinde iki dizdar kadrosu oluşturulmuştu. Dizdara bu hizmetin karşılığında 16. yüzyılda gündelik 15,5 akçe⁶⁹; 18. yüzyılda gündelik 20 akçe gedik timar aracılığıyla ödendi. Yıllık olarak Armutlu köyünden alınmak üzere 8000 akçe ücret tahsis edildi⁷⁰. Kale dizdarı ataması çeşitli şartlara bağlıydı. Nitekim bu şartlardan ilki bir kişinin dizdar olabilmesi için dizdar ile ırsiyet bağının olmasıydı⁷¹. İkincisi kale halkının dizdar adayı üzerinde uzlaşmış olmasıydı⁷². Ancak bazı durumlarda bu sistemin dışına çıkıldığı da oldu. Mesela görevdeki dizdarın erkek evladının olmaması veya merkezin başka birini dizdar olarak görevlendirmek istemesi durumunda sistemin dışına çıkılabiliyordu. Kale'deki bir dizdarın ataması, padişahın onayıyla kesinlik kazanmaktaydı⁷³. Bayburt Kalesi dizdarlığı; ölüm, kendi isteğiyle görevi bırakma veya görevden el çektirme gibi sebeplerle sona ererdi⁷⁴. Dizdar, Kale'deki işlerin yürütülmesi için mevzuat gereği Kale Surları içinde ikamet etmeliydi⁷⁵.

Osmanlı bürokrasisi içinde merkezi hükümet, dizdar ile doğrudan yazışma yapabildiği⁷⁶ gibi kadı aracılığıyla da yazışma yapabiliyordu⁷⁷. Ayrıca dizdar, Kale'de görev yapan personelden ölüm, kendi isteğiyle bırakma veya çeşitli sebeplerle boşalan kadrolara yeni birinin görevlendirilmesini yasal çerçevede teklif ederdi⁷⁸.

⁶⁸ Yusuf Oğuzoğlu, "Dizdar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: T.D.V. Yayınevi, 1994, s. 481; Pakalın, "Kale", s. 2; Orhan Kılıç, "Teşkilat ve İşleyiş Bakımından Doğu Hududundaki Osmanlı Kaleleri ve Mecvacib Defterleri", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, 31 (31), (2012), s. 103.

⁶⁹ BOA, *TT.d.* : 387, s. 825; Miroğlu, XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı, s. 120.

⁷⁰ BOA, *AE.SAMD.III*: 189/18307, 1121 [1709]; *MAD.d.*: 15698, v. 39a; *AE.SMST.III*: 156/12315, 1173 [1759].

⁷¹ BOA, A. {*DVNSMHH.d.*: 25/550, 981 [1574]; *AE.SMHD.I*: 92/6334, 1162 [1749]; *C.A.S.*: 96/4393, 1220 [1806].

⁷² BOA, *C.A.S.*: 96/4393, 1220 [1806].

⁷³ BOA, *AE.SAMD.III*: 189/18307, 1121 [1709].

⁷⁴ BOA, A. {*DVNSMHH.d.*: 15/552, 979 [1571]; *AE.SMST.III*: 361/28879, 1173 [1760]; *AE.SMST.III*: 169/13294, 1175 [1762]; *AE.SMHD.I*: 144/10735, 1148 [1736]; *AE.SMST.III*: 306/24533, 1174 [1761]; *AE.SMST.III*: 283/22754, 1180 [1767]; *AE.SSLM.III*: 59/3486, 1206 [1792]; *C.A.S.*: 96/4393, 1220 [1806]; *AE.SMST.IV*: 27/1836, 1223 [1808].

⁷⁵ BOA, *D. MKF* 27448, 1045 [1636], s. 5; *MAD*. 5152, s. 186–188, 195–198; İnbaşı, "Bayburt Sancağı (1642 Tarihli Avarız Defterine Göre)", s. 96.

⁷⁶ BOA, *AE.SAMD.III*: 176/17161, 1138 [1725]; *AE.SMHD.I*: 41/2435, 1159 [1746]; *AE.SMST.III*: 169/13294, 1175 [1762].

⁷⁷ BOA, *C.A.S.* 810/34413, 1234 [1818].

⁷⁸ BOA, *AE.SMST.III*: 361/28879, 1173 [1760]; *AE.SMST.III*: 306/24533, 1174 [1761]; *AE.SMST.III*: 169/13294, 1175 [1762].

Bu görev için aday olan kişi, padişahın onay vermesiyle resmi olarak göreve başlama hakkı kazanırdı⁷⁹. Böylece Kale'nin insan gücü ve ekonomik kaynakları, dizdarın yönetiminde verimlilik ve süreklilik açısından en üst düzeyde yürütülürdü⁸⁰.

Kale dizdarının görev alanı ve yetkileri sınırsız değildi. Kale'de uygulanan iç kontrol ve iç denetim sistemi aracılığıyla Kale personeli birbirini sürekli denetliyordu. Sistemde yetkin olarak yer alan personel, görev ve sorumluluklarının farkına vararak ve denetlendiğinin bilinciyle hizmetini yerine getiriyordu⁸¹. Nitekim, dizdarlar görevleri sırasında Kale halkına ve görevlilere karşı tutum ve davranışlarında devlet temsilcisine yaraşır şekilde hareket ederdi. Mesela Bayburt Kalesi halkının Padişah'a 1581 yılında yazdıkları mektupta Dizdar Laçın'ın hizmetlerinden çok memnun olduklarını ifade etmeleri buna bir örnektir⁸². Bunun tersi durumlarda dizdarın kötü davranışı, yolsuzluk, ihmal ve görevi terk gibi eylemlerde de şikayette bulunurlardı. Bu tür olumlu ve olumsuz paylaşımlar Padişah tarafından değerlendirmeye alınırdı. Sorumlular hakkında adli ve idari işlem başlatılırdı. Bu tür olaylarda genellikle adli soruşturmayı Bayburt Kadısı yaparken idari soruşturmayı Erzurum Beylerbeyi yürütürdü. Nitekim Kale halkı, Laçın'dan önce dizdar olan Mehmet hakkında görevi sırasında kale askerlerine kötü davrandığı, halktan zorla rüşvet aldığı, Rafizi ve dinden dönmüş olduğu iddialarıyla Padişah'a şikayette bulundular. Bu şikayet Padişah tarafından değerlendirildi. Erzurum Beylerbeyi ve Bayburt Kadısı şikayete konu olan meseleleri soruşturmakla görevlendirdi. Mahkeme süreciyle ilgili bilgi şimdilik bulunmamakla birlikte kendisinden sonra Laçın'ın dizdar olması, Dizdar Mehmet'in görevden el çektiği ihtimalini güçlendiriyor⁸³.

Bayburt Kalesi Dizdarı Laçın, görevinin ilk yıllarındaki olumlu tutum ve davranışlarını uzun süre devam ettirmedi. Zira kalede işler Dizdar Laçın tarafından eskisi gibi doğru yürütülmemekteydi. Nitekim Laçın, Bayburt Kalesi cephaneliğinde bulunan tolgaları ve savaş giyisilerini yine ambarlarda bulunan buğdayı usulsüzce dağıttı. Bu durum Kale müstahfızlarını rahatsız etti. Kale halkı, bu olay ile ilgili yetkili organları uyarmak amacıyla aralarında bir sözcü seçip İstanbul'a gönderdiler ve Dizdar Laçın'ın yaptıklarını anlatmasını istediler.

⁷⁹ BOA, *AE.SOSM.III*: 34/2449, 1169 [1756]; *AE.SSLM.III*: 59/3486, 1206 [1792]; *AE.SMST.IV*.: 27/1836, 1223 [1808]; *AE.SMHD.I*.: 75/4949, 1162 [1749]; *AE.SMST.III*: 47/3404, 1172 [1759]; *AE.SMHD.II*.: 97/8227, 1241 [1825].

⁸⁰ BOA, *AE.SMHD.I*.: 41/2435, 1159 [1746]; *AE.SMHD.I*, 94/6483, 1145 [1733]; *AE.SMHD.I*, 137/10116, 1143 [1731]; *AE.SSLM.III*: 59/3486, 1206 [1792]; *C.AS*.: 612/25819, 1216 [1802].

⁸¹ BOA, *AE.SMST.III*: 110/8353, 1172 [1759].

⁸² BOA, *A.{DVNSMHM.d.}*: 42/745, 989 [1581]

⁸³ BOA, *A.{DVNSMHM.d.}*: 42/745, 989 [1581].

Padişah, bu iddiaları araştırmak üzere Erzurum Beylerbeyi Vezir Mustafa Paşa'yı görevlendirdi. Araştırma kapsamında Bayburt Kalesi ambarından ve cephanesinden kim ne aldıysa tespit edilerek, alan kişilerden aldıklarının tazmin edilmesini sağlayacaktı⁸⁴.

Kale dizdarları, sorumluluk alanlarında bulunan cephanelik ve ambarların girdi ve çıktı işlemlerini yürütmekle görevliydi. Ancak kendi sorumluluk alanında bulunan mühimmat, hububat ve erzak stoklarını yasal sınırlar dışında tasarruf edebiliyorlardı. Mesala görevinin ilk yıllarında halkın takdirini kazanan Dizdar Laçın, Kale stoklarında bulunan mühimmat ve ürünler üzerinde yasalara uygun olmadan tasarrufta bulunduğundan dolayı hakkında soruşturma açıldı. Olay hakkında derin bir araştırma yapması için Erzurum Valisi Vezir Ahmed Paşa denetçi olarak 1816 tarihinde görevlendirildi. Denetçi, Kale'yi incelemeye başladığında Kale'deki stokların girdi ve çıktılarını kontrol etmek için envanter kayıtlarını istedi. Böylece cephanelikteki ve ambarlardaki stokları karşılaştırıp varsa eksiklikleri tespit edebilecekti. Ancak Denetçi'nin talebi Kale'de 1701'den beri envanter kaydının tutulmaması sebebiyle yerine getirilemedi. Bunun üzerine soruşturmacı, depo kayıtlarını kontrol edebilmek için merkezdeki Tophane Amiri ve Cephane Nazırları'ndan Arşivde bulunan Bayburt Kale envanterlerini istedi⁸⁵. Bütün bu gelişmelerden Kale'nin işleyişinde stok takip işlemlerinin sağlıklı yürütülmediği ya da bu işi takip edecek görevlinin yetki ve sorumluluklarından habersiz olduğu anlamı çıkmaktadır. Ancak otokontrol sistemi ve sorumlu kamu çalışanları aracılığıyla keyfi uygulamaların önüne geçildiği görülmektedir. Bayburt Kalesi'nde Mehmet, Laçın, Ömer, Hasan, Salih, Mustafa, İbrahim ve Ali görev yapmış dizdarlardan bazılarıdır⁸⁶.

Kethüda

Osmanlı kamu yönetiminde XVI. yüzyılda yöneticilere görevlerini yürütmede kethüda adında yardımcı kadro oluşturuldu. Kethüdalara, halk arasında kahya ismi de veriliyordu⁸⁷. Bayburt Kalesi'nde biri dizdar diğeri azap ağasına yardımcı olmak üzere iki kethüda kadrosunun ihdas edildiği görülmektedir. Kethüda kale işlerinin yürütülmesinde dizdara yardımcı olmaktaydı. Görev alanlarıyla yaptığı işlerde dizdara karşı sorumluydu. Dizdara yardımcı olarak hizmet veren kethüda

⁸⁴ BOA, A. {DVNSMHH.d.: 74/401, 1005 [1596].

⁸⁵ BOA, C.A.S.: 810/34413, 1234 [1818].

⁸⁶ BOA, A. {DVNSMHH.d.: 15/552, 979 [1571], [Ömer]; İE.AS.: 82/7407, 1130 [1718]; [Mehmet]; AE.SMST.III: 361/28879, 1173 [1760] [Mustafa]; AE.SMHD.I.: 144/10735, 1148- [1736] [Hasan]; AE.SMST.III: 169/13294, 1175 [1762]; AE.SMST.III: 306/24533, 1174 [1761]; [İbrahim]; AE.SMST.III: 283/22754, 1180 [1767]; AE.SSLM.III: 59/3486, 1206 [1792], [Ali]; C.A.S.: 96/4393, 1220 [1806]; AE.SMST.IV.: 27/1836, 1223 [1808].

⁸⁷ Mehmet Zeki Pakalın, "Kethüda", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983, s. 251; Mehmet Canatar, "Kethüda", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: T.D.V. Yayinevi, 2002, s. 332.

ise yıllık olarak 5500 akçe ücret ödenmekteydi. Bu ücret, Bayburt'a bağlı Urmiye köyü timarından karşılanmaktaydı⁸⁸. Azap ağasına yardımcı olan kethüdaya günlük 15 akçe⁸⁹ ödenek ayrılmış olup bu ücretin ödenebilmesi için de Bayburt sınırları içinde yer alan Darhana, Hödük, Divan-ı ulya ve Güçlükol yerleşim yerlerindeki timarlardan 4500 akçelik gedik timarı tahsis edildi⁹⁰.

Kethüda görevi süresince kale içinde ikamet etmek durumundaydı. Görevleri kendileri tarafından çekilme⁹¹ veya ölümle son bulurdu. Kale'de kethüda ataması, Kale dizdarının teklifi ve Padişahın onayıyla gerçekleşirdi. Bayburt Kalesi'nde XVI. Yüzyılda başlayıp XIX. yüzyıla kadar kethüdaların verdiği anlaşılmaktadır. Nitekim Veli, Mehmet, Hüseyin, Süleyman ve Salih isimli kişiler Kale'de hizmet etmiş olan kethüdalardan bazılarıydı⁹².

Azaplar

Anadolu'da bekar, güçlü ve savaşma kabiliyeti olan gençler için kullanılan azap tabiri, Osmanlı Yeniçeri teşkilatından önce kurulmuş olan hafif ve okçu birlikleri için de tercih edildi⁹³. Azaplar ilk dönemlerde Osmanlı ordusunda öncü kuvvet olarak görev yaptı. Azaplar, XVI. yüzyıla birlikte kale muhafazasında görevlendirilmeye başlandılar. Bu sınıf, kale askeri sisteminin de en kalabalık birliğini oluşturuyordu. XVI. yüzyıldan önce kalelerde azapların görevlendirildiği bunların sayısının ihtiyaca göre şekillendirilmekteydi⁹⁴. Ayrıca azap teşkilatınının daha verimli çalışabilmesi için azaplar gruplara ayrılarak ve görev paylaşımı yapıldı. Böylece azap ağası, katip, kethüda, bölükbaşı veya reis, bayraktar ve seroda⁹⁵ yani onbaşılardan oluşan insan kaynakları birimleri kuruldu. Azaplardan 18 kişiden bir bölük oluşturulur ve bu bölüğe oda ismi verildi. Bunlardan birinci derece sorumlu olan rütbeliye seroda denildi. Kale azaplarının yevmiyeleri 3 ve 5 akçe ödenirdi. Ayrıca köprücülük ve lağımçılık gibi hizmetlerde de çalışırlardı⁹⁶.

Azap olarak atanacak kişilerde bulunması gereken şartlar kanunlarla belirlenmişti. Bu uygulamada adayın görev yapacağı bölgeden ve o bölgedeki yirmi hanenin birinden seçilmiş olması belirleyici şarttı⁹⁷. Ayrıca azabın

⁸⁸ BOA, MAD.d.: 15698, v. 40b.

⁸⁹ BOA, TT.d. : 387, s. 825; Miroğlu, XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı, s. 116.

⁹⁰ BOA, AE.SMST.III: 47/3404, 1172 [1759].

⁹¹ BOA, AE.SMHD.I.: 75/4949, 1162 [1749].

⁹² BOA, AE.SMHD.I.: 75/4949, 1162 [1749]; AE.SMST.III: 47/3404, 1172 [1759]; AE.SMHD.II.: 97/8227, 1241 [1825].

⁹³ İdris Bostan, "Azab", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.4, İstanbul 1991, s. 312.

⁹⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Azab", *MEB İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: MEB Basımevi, 1979, s. 81(81-83.).

⁹⁵ Uzunçarşılı, bu görevi serdeh olarak vermiştir (Bakınız: Uzunçarşılı, "Azab", s. 81). Ancak defterde seroda (سردا) [BOA, MAD.d.: 15698, v. 42a.] şeklinde kayıtlı olması sebebiyle yazıda seroda ifadesi kullanıldı.

⁹⁶ Uzunçarşılı, "Azab", s. 81.

⁹⁷ Mehmet Zeki Pakalın, "Azab", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983, s. 129-30.

neslinden gelen erkek evlat olması⁹⁸ veya azap ağasının referans olduğu kişinin olması diğer şartları oluşturuyordu⁹⁹. Bayburt Kalesi'nde azap teşkilatının varlığı 1520'li tarihlere kadar inmektedir. Azaplar, Bayburt Kalesi'nde askeri yapı içinde XVI. yüzyılda mustahfazlardan sonra 99 kişiyle en kalabalık personel grubunu oluştururken¹⁰⁰ XVIII. yüzyılda azap sayısında %47'lik bir azalma gerçekleştiği ve sayının 47'ye indiği (Ek: Tablo 3) görülmektedir¹⁰¹.

Kale'de görevli azapların herbirine hizmetinin karşılığında 4-6 akçe arasında değişen ücret ödenmekteydi. Bütün azap askerlerine toplam olarak ise günlük 495 akçe ödenirdi. Yıllık olarak 175.230 akçelik personel giderini Suru/Sürü, 1700 akçe¹⁰²; Danzut, 1600 akçe¹⁰³; Pürnek, 1600 akçe¹⁰⁴; Aşuri, 1700 akçe¹⁰⁵; Urumili, 1600 akçe¹⁰⁶ köy ve çevresi karşılırdı.

Bayburt Kalesi azapları görevi içinde gece ve gündüz Kale'de hazır bulunmak, güvenliğini sağlamak ve kendilerine verilen işleri layıkıyla yürütmek vardı¹⁰⁷. Bu kuralların dışına çıkıldığı durumlarda adli ve idari sistemler harekete geçirilirdi. Nitekim Bayburt Kalesi'nde yaşayan ve Rum yiğitlerinden olan Behlül, Mustafa, Mahmud, Ömer, Osman ve bir çok kişi bir araya gelerek Bayburt Kadısı Mevlana Haydar aracılığıyla 1578 yılında çeşitli sebepler ile boşalan azap kadrolarına yapılan atamalarla ilgili rahatsızlıklarını dile getirdiler. Zira bu kadrolara Kale'de gece gündüz bulanmak, Kalenin işlerini ücretsiz yapmak ve diğer hizmetleri yürüttüklerinden yine kanunların kendilerine bu kadrolara atanmasına olanak tanınmasından hareketle boş bulunan kadrolara ve gedik timarlara kendilerinin atanmadığından şikayetçi oldular. Ayrıca Azap görevlendirilmelerinde gerçekleşen hukuksuz işlemler bundan sonra da devam etmektedir. Çünkü boş bulunan azap kadrolarına Of, Rize, Sürmene ve Trabzon Kazalarında olan kimselerin atandığını; bunların da Kale'de ikamet etmeyip kendi memleketlerine gittiklerini ve yönetim tarafından idare edildiklerini ifade ettiler. Öyleki bu terk ediş kısa süreliğine değil, üç, dört ve bazen de beş ay süresince olduğunu ifade ettiler. Sultan Murat, bu ciddi şikayet üzerine Osmanlı-İran savaşlarının devam ettiği süreçte olayların araştırılması için Erzurum Beylerbeyi'ni görevlendirdi. Bu görevlendirmeye göre Erzurum Beylerbeyi, Bayburt'a giderek olayı araştırıp

⁹⁸ BOA, AE.SMST.III: 239/19021, 1171 [1758]; C.TZ.: 113/5611, 1225 [1810].

⁹⁹ BOA, AE.SMST.III: 239/19021, 1171 [1758].

¹⁰⁰ Miroğlu, *Bayburt Sancağı*, s. 116.

¹⁰¹ BOA, MAD.d.: 15698, 1147 [1734], v. 42a-43a.

¹⁰² BOA, C.TZ.: 113/5611, 1225 [1810].

¹⁰³ BOA, AE.SMHD.I: 137/10116, 1143 [1731].

¹⁰⁴ BOA, AE.SMST.III: 239/19021, 1171 [1758].

¹⁰⁵ BOA, AE.SMHD.I: 141/10456, 1145 [1733].

¹⁰⁶ BOA, AE.SMHD.I: 94/6483, 1145 [1733].

¹⁰⁷ BOA, AE.SMHD.I, 212/16699, 1143 [1731].

ortaya çıkan sonuca göre eğer kale görevlileri olan azaplar kale hududunda, hizmetinde ve muhafazasında yok iseler terk gerekçesiyle bu kişilerin görevlerine son verecek, burada boş olan kadrolara Kalé'de bulunan Rum yiğitlerinin atamalarını yapacaktı¹⁰⁸. Böylece Kale yönetiminde işlemlerin hukuk dairesinde yürütüldüğü ve aksi durumlarda gerekli tedbirlerin alındığı anlaşılmaktadır.

Bir azap kadrosuna sadece bir kişinin atanması mümkündü. Şayet bunun aksi bir durum sehven yapılırsa kanuni gerekçe gösterilerek atama iptal edilirdi. Mesela Azap Ağası Mehmet tarafından 1731 yılında Bayburt Kalesi'nde azap olarak çalışan Hasan'ın ölümüyle oğulları Osman ve Ömer'in teklif edilmesi bu tip bir hukuksuz işlemdir¹⁰⁹. Bu durumda bir kişinin kadroya atanabilceği gerekçesiyle reddedildi. Sonuç olarak Ömer azaplık hakkından kendi rızasıyla çekilerek kardeşi Osman'ın atanmasına olanak sağladı¹¹⁰.

Kalé'de çalışmakta olan azaplar bazı durumlarda kendi istekleriyle görevden çekilebilir ve yerine birinin atanmasını teklif edebilirlerdi¹¹¹. Örneğin Azap Ahmet oğlu Osman, kendi isteğiyle azaplık kadrosunu ve Aşuri köyündeki 1700 akçelik gedik timar hakkını bırakmak istediğini belirtti. Kendi yerine Yakup oğlu Ömer'in getirilmesini istedi. Bu başvuru uygun görüldü ve Ömer atandı¹¹². Bir başka talepte Bayburt'a bağlı olan Sürü köyü ve diğer köylerden 1700 akçe gedik timarı ile Bayburt Kalesi azaplığını yürütmekte olan İsmail oğlu Süleyman tarafından istenildi. O da kendi yerine Habip oğlu Ahmet'i önerdi ve atama onun istediği doğrultuda gerçekleşti¹¹³.

Bayburt Kalesi'nde çalışan azaplardan bazıları herhangi bir sebep göstermeden görev yerlerini terk edebilmekteydiler. Bu durumda Azap Ağası işlemlerin aksamaması için yeni bir azap görevlendirmesi işlemini başlatırdı. Nitekim Abdullah oğlu Hasan, Kalé'de Urumili ve diğer köylerden 1600 akçelik gedik timar alarak azap iken görevini terk etti. Kalé'de güvenlik zaafının oluşmaması için Azap Ağası Ahmet Ali, mülazım Yusuf'a bu görevin verilmesini önerdi¹¹⁴. Kale savunması ve taarruzunda aktif rol oynayan azapların insan kaynakları yönetiminin düzenli olarak işlemleri için gerekli tedbirleri aldıkları ortaya çıkmaktadır.

¹⁰⁸ BOA, A.{DVNSMHH.d.: 34/314. 986 [1579].

¹⁰⁹ BOA, AE.SMHD.I, 197/15460,1143 [1731].

¹¹⁰ BOA, AE.SMHD.I, 197/15460, 1143 [1731].

¹¹¹ BOA, AE.SMHD.I.: 137/10180, 1145 [1733].

¹¹² BOA, AE.SMHD.I.: 141/10456, 1145 [1733].

¹¹³ BOA, C.TZ.: 113/5611, 1225 [1810].

¹¹⁴ BOA, AE.SMHD.I.: 94/6483, 1145 [1733].

Azaban Ağası

Azapların en üst amiri azap ağasıdır. Azap ağası, sefer zamanlarında beylerbeyine bağlı olarak sefere katılırdı¹¹⁵. Bayburt Kalesi'nde azaplar arasında koordinasyon, iş bölümü ve eğitim hizmetlerini planlamak amacıyla azap ağası kadrosu oluşturuldu. Ayrıca azaplar ile ilgili kayıtları tutmak üzere yönetiminde azap katibi görevlendirildi.

Azap ağasına verdiği hizmetin karşılığında günlük 5 akçe tahsis edildi¹¹⁶. Bu ücret görevliye nakit olarak verilmeyip gedik timarı gelirleriyle ödenirdi. Azap ağasının atama işlemi merkez tarafından gerçekleştirilirdi¹¹⁷. Bayburt Kalesi Azaban Ağası olan Mehmet'in ölümüyle yerine Azap Ağası olarak Dergah-ı Ali yeniçerilerinden Halil'in atanması bu duruma örnek gösterilebilir¹¹⁸.

Azap ağası, Kalé'de görev yapan azapların atama süreçlerini yukarıda bahsedildiği üzere yürütürdü¹¹⁹. Ayrıca azap ağaları kendisine bağlı personelin görev yerlerinde olmaları, görev ve sorumluluklarını yerine getirmelerindeki yeterlilikleriyle ilgili denetim faaliyetini yürütürlerdi. Şayet bir azap, amirinin haberi olmadan görev yerini terk ederse ya da görevini aksatırsa görevine son verilmesi için teklifte bulunma yetkisine sahipti. Nitekim azap olarak görev yapmakta olan Eyüp, 1792 tarihinde sebepsiz yere Kalé'yi terk etti. Bu sebeple sorumluluğundaki hizmetler aksadı. Azap Ağası Hüseyin, Eyüp hakkında soruşturma işlemi başlattı. İnceleme sonucunda Eyüp'ün suçu sabit olduğundan görevine son verilerek onun yerine gece ve gündüz Kalé'de ikamet etmekte olan Süleyman ve İsmail getirildi¹²⁰. Kalé'de azaplar için bu tip yaptırımların olması iş ve işleyişle ilgili konularda personelin daha dikkatli olmasına sebep olmuş olmalıdır.

Azap ağaları da görev ve sorumluluklarını yerine getirirken denetime tabi tutulurlardı. Bu işlem merkezi hükümet tarafından gerçekleştirilmekteydi. Şayet azap ağasının görevi ile ilgili ihmali olduğu tespit edilirse görevden el çektirilirdi¹²¹. Nitekim 1592 tarihinde Kalé'de Azap Ağası olarak görev yapan Murat'ın göreviyle ilgili sorumlulukları yerine getirmede gerekli hassasiyeti göstermediği ile ilgili husus incelendi. Bu inceleme sonucunda Murat'ın görevden el çektirilmesi ile karar verildi. Bunun üzerine boşalan kadroya Karahisar-ı Şarki

¹¹⁵ Mehmet Zeki Pakalın, "Azab Ağası", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983, s. 131.

¹¹⁶ BOA, *TT.d.* : 387, s. 825; Miroğlu, *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, s. 116.

¹¹⁷ BOA, *AE.SMST.III*: 29/1977, 1175 [1762].

¹¹⁸ BOA, *İE.AS.*: 29/2601, 1103 [1692].

¹¹⁹ BOA, *AE.SMST.III*: 239/19021, 1171 [1758].

¹²⁰ BOA, *AE.SSLM.III*: 395/22849, 1206 [1792].

¹²¹ BOA, *A.{DVNSMHHM.d.}*: 65/770, 998 [1590].

Sancağında timar emeklisi ve başarıları ile tanınan Abdullah oğlu Behram'ın azap ağası olarak ataması yapıldı¹²². Bu gerçekleştirilen işlemler sonucunda Bayburt Kalesi'nde çalışan azap ağalarıyla ilgili merkezi hükümetin performans değerlendirmesi yaptığı ve sonuçta başarılı olanlar ödüllendirilirken başarısız olan ya da nizamla uyumayanların da sistemin dışına çıkarıldığı anlaşılmaktadır.

Kale işlerinin yürütülmesi sırasında bazen azap ağasının yetki sınırlarını aştığı durumlar da yaşanabiliyordu. Böyle durumlarda ihtilaf konusu mevzuat hükümlerine bakılarak çözüme kavuşturuluyordu. Nitekim Azap Ağası Ömer ile Kale Dizdarı İbrahim arasında 1757 tarihinde yaşanan olayda bu durum gözlenmektedir. Azap Ağası Ömer, su kuyularını koruma görevlisi Sadık oğlu Mahmut'un evladı olmadan ölmesi sonucu yetkisi olmadan boşalan kadroya görevlendirme teklifinde bulundu. Bu teklif ile Mehmet'i getirtti. Ancak aynı kadroya Kale Dizdarı İbrahim de Feyzullah'ın atanmasının yapılmasını istiyordu. Daha öncesinde Ömer'in teklifiyle yapılan atamanın iptal edilmesini kanunlara dayanarak istedi. İnceleme sonucunda Ağa Ömer'in yetki gaspı yaptığı tespit edildi. Mehmet'in ataması iptal edilerek Dizdar İbrahim'in teklif ettiği Feyzullah'ın ataması yapıldı ve kendisine Kızılcaakent köyü ve çevresinde bulunan 2500 akçelik gedik timarı gelir tahsis edilerek görevini yürütmesi karara bağlandı¹²³. Bayburt Kalesi'nde Murat¹²⁴, Abdullah oğlu Behram¹²⁵, el-Hac Ahmet¹²⁶, es-Seyyit Mehmet¹²⁷, Ömer¹²⁸ ve Hüseyin¹²⁹ görev yapmış bazı azap ağalarıdır.

Reis ve Seroda

XVIII. yüzyılda Bayburt Kalesi'nde seroda ve reis olmak üzere iki kadro tahsis edildiği görülmektedir. Bunlar 45 azap askerinin eğitim ve düzeninden sorumlu görevliler olmalıydılar. Reislik için 2, serodalık için 3 kadro tahsis edildi. Reislerin hizmetlerinin karşılıklı olarak ayrılan bütçe ise reislerden birine 3300 akçe ile Konursu köyü gedik timar olup diğerine 2100 akçe ile Karayaviran köyü gedik timar olarak verildi. Seroda olarak görev yapan personelin birine 1900 akçelik Koğans'a tabi olan Şamrı köyünün gedik timarı verilirken diğerine 1710 akçe akçe geliri olan Ki? Köyünün gedik timarı üçüncüsüne ise Danişment köyünü 2000 akçelik gedik timarı tahsis edildi. Öyle anlaşılıyor ki Kale'deki her 15 azaptan bir

¹²² BOA, A. {DVNSMHH.d.: 65/770, 998 [1590].

¹²³ BOA, AE.SMST.III: 361/28879, 1173 [1760]; AE.SMST.III: 306/24533,1174 [1761].

¹²⁴ BOA, A. {DVNSMHH.d.: 65/770, 998 [1590].

¹²⁵ BOA, A. {DVNSMHH.d.: 65/770, 998 [1590].

¹²⁶ BOA, MAD.d.: 15698, v. 42a.

¹²⁷ BOA, AE.SMST.III: 29/1977, 1175 [1762].

¹²⁸ BOA, AE.SMST.III: 29/1977, 1175 [1762].

¹²⁹ BOA, AE.SSLM.III: 395/22849, 1206 [1792].

seroda sorumluydu. Kale’de bu yüzyılda seroda olarak Ali hizmet verirken reis olarak bir kadro boş olmak üzere diğer kadrolarda İbrahim ve Yusuf çalıştılar¹³⁰.

Müstahfız

Klasik devirde Osmanlı Devleti’nde kale, hisar ve memleket savunmasında yer alan askeri sınıftan biri de müstahfızlardan oluşuyordu. İlk zamanlar daimi bir kadro olmasından dolayı bu hizmeti veren askerlere timar verilir ve bu timarlara gedik timarı denirdi¹³¹. Müstahfızlar, dış tehdit unsurlarına karşı profesyonel askeri sınıftı¹³². Bayburt Kalesi’nde askeri zümre içinde yer alan müstahfızlar¹³³, azap askerleriyle birlikte sefer zamanlarında orduya da destek veriyorlardı. Müstahfız olabilmenin bazı şartları vardı. Bunlardan en önemlisi, müstahfız adayının atanacağı kadroda çalışan kişiyle kan bağıının olmasıydı¹³⁴. Böylece müstahfızın sahip olduğu haklar, o babanın büyük erkek evladından başlamak üzere diğer kan bağı olan kişilere geçmekteydi¹³⁵. Şayet müstahfızın evladı yok ise uygun birinin ataması yapılırdı¹³⁶. Mesala Bayburt Kalesi müstahfızlarından Hasan’ın ölümü üzerine boş kalan kadrosuna büyük oğlu Ali’nin getirilmesi ve hizmet bedeli olarak da Salasur ve bazı yerlerdeki 1500 akçelik gedik timarının Dizdar Ali’nin teklifi ile verilmesi bunu göstermektedir¹³⁷. Yine aynı şekilde Kale’de müstahfız olarak görev yapan Mustafa’nın ölümü üzerine oğlu Osman’ın babasından boşalan kadroya Mengi Köyündeki 1800 akçelik gedik timarını yürütmek üzere Dizdar Ali’nin teklifiyle getirilmesi başka bir uygulama örneğidir¹³⁸. Kale müstahfızı olan Ali evladı olmadan vefat etmesi üzerine mülazımlardan Abdullah’ın atamasının yapılması da kadroda uygun görülen kişinin atamasına ve kadro hakkının başka bir nesle geçmesine örnek oluşturmaktadır¹³⁹.

Her bir müstahfızlık kadrosuna kanun gereği bir kişinin atanması mümkündü. Bazı durumlarda müşterek talep olduğu, yöneticilerin gözünden kaçtığı ve atamanın müşterek olarak gerçekleştiği de oldu. Ancak kanuna aykırı olduğu gerekçesiyle tekliflerin geri çevrilmesi olayları daha çok idi. Bu işlemlerle

¹³⁰ BOA, MAD.d., No: 15698, v. 42a.

¹³¹ Mehmet Zeki Pakalın, “Müstahfız”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983, s. 630.

¹³² Yücel Özkaya, *Osmanlı Hakimiyetinde Kefe 1475-1600*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000, s. 164.

¹³³ İnbaşı, “Bayburt Sancağı (1642 Tarihli Avarız Defterine Göre)”, s. 101.

¹³⁴ BOA, AE.SABH.I.: 119/8087, 1199 [1785]; AE.SMHD.I.: 91/6285, 1143 [1731]; AE.SMHD.I.: 41/2435, 1159 [1746]; AE.SMST.III.: 169/13294, 1175 [1762].

¹³⁵ BOA, AE.SMHD.I.: 41/2435, 1159 [1746]; AE.SMST.III.: 169/13294, 1175 [1762].

¹³⁶ BOA, AE.SMHD.I.: 164/12417, 1161 [1748].

¹³⁷ BOA, AE.SMST.III.: 49/3520, 1171 [1757]; AE.SMST.III.: 218/17207, 1183 [1769].

¹³⁸ BOA, AE.SMST.III.: 218/17207, 1183 [1769].

¹³⁹ BOA, AE.SMHD.I.: 164/12417, 1161 [1748].

İlgili olarak uygulama örneklerine bakılırsa Kale'de müstahfız olarak görev yapan Mustafa'nın ölümüyle oğulları Hüseyin ve Mustafa müştereken boşalan kadroya atanma teklifini Kale Dizdarı Ömer yaptı ve işlem onaylandı. İki kardeş, İşhinos Köyü ve çevresinden 1477 akçe gedik timarı karşılığında göreve başladılar¹⁴⁰. Ancak bu uygulamanın yanlış olduğu daha sonra ortaya çıkmaktadır. Nitekim Cümle Köyü ve çevresinden 5500 akçelik timarın 2300 akçe gedik timar geliri olarak müstahfız olan Yusuf'un 1774 tarihinde ölümüyle yerine oğulları Osman ve Ahmet'in müstahfız olmasını Dizdar Ali teklif etti. Ancak talebi, mevzuat yönünden değerlendiren Reisülküttap es-Seyyid Mehmet, istenilen işlemin yani kadronun ve timarın iki kişiye verilme teklifinin kanuna aykırı olduğundan atama işlemini reddetti. Bunun üzerine müstahfızlık kadrosuna Ahmet kardeşi Osman lehine çekilerek atamanın yapılmasının yolunu açtı¹⁴¹. Kale'de yaşayanların müşterek kadro taleplerine sonraki yıllarda da devam ettikleri görülmektedir. Ancak bu tip tekliflerin Kale dizdarından geri döndüğü anlaşılmaktadır. Nitekim Konursu ve birkaç köyden 1400 akçe gedik timar ile müstahfız olan Mehmet'in ölümüyle yerine oğulları Osman ve İsmail müşterek olarak atanmak istediler, ancak Dizdar İbrahim'in önüne bu yazı geldiğinde bir önceki sene benzer bir vakada reisülküttabın yazısından hareketle istenilen teklifi kabul etmedi ve büyük erkek kardeş Osman'ın ismini bırakıp diğer kardeşin ismini çizerek Osman'ın müstahfız olarak atanmasını teklif etti. Böylece evrakın geri dönmesini ya da işlemin iptal edilmesini önlenmiş oldu¹⁴².

Müstahfızlık Kale'de yaşayan ve geliri olmayanlar için önemli bir istihdam alanıydı. Bu nedenle bazen kale dizdarları kanuna aykırı işlemler yapabiliyordu. Bu konuyla ilgili örnekler bakıldığında mesele daha iyi anlaşılacaktır. Mesela İşhonos Köyü ve çevresindekilerden 3000 akçelik gedik timar ile hizmet veren Mehmet ve Mustafa'nın evlatları olmadan vefat etmelerini fırsat bilen Dizdar Mustafa'nın bu kadroyu hak etmediği halde kendi oğlu Halil'e berat ettirmesi şikayet edildi. Halil'in bu görevi alamayacağıyla ilgili gerekli açıklamalar da iddiada belirtildi. Sonuçta Halil'in ataması iptal edilerek hukuksuzluğa son verildi¹⁴³. Bazen de müstahfızın çocukları kanuna aykırı işlemler yapabiliyorlardı. Mesela Kale içindeki 1718 yılında yaşanan kardeşler arasındaki çekişme bunu ortaya koymaktadır. Bu çekişmede Luri-i Ulya ve bağlarında 5000 akçelik timarın 1250 akçesini mirmiran yani beylerbeyi beratıyla yürütmekte olan Yusuf'un ölümüyle birlikte kardeşleri arasında kadro ve timar kapma yarışı başladı. Bu yarışta Ahmet, babasından boşalan kadroyu ve timarı babasının başka

¹⁴⁰ BOA, AE.SAMD.III: 191/18506, 1131 [1719].

¹⁴¹ BOA, C.TZ.: 157/7810, 1188 [1774].

¹⁴² BOA, AE.SMST.III: 169/13294, 1175 [1762].

¹⁴³ BOA, AE. SMST.III: 110/8353, 1172 [1759].

oğlu yokmuş gibi gösterip kendi üzerine yaptırmayı başardı. Ancak oyunu fazla sürmedi. Kale sakinlerinden Musa, Yusuf'un Mustafa adında Hotin'de görevde olan bir oğlunun olduğunu ve onun da aynı zamanda Ahmet'ten büyük olduğunu belirtti. Mustafa'nın Kale'de olmamasını fırsat bilen kardeşi Ahmet'in haksızlık yaptığını belirtti. Mustafa olayları öğrendiği zaman kardeşinin haksızlık yaptığını müstahfızlık kadrosunun kanuni olarak kendisinin hakkı olduğunu belirterek kardeşi adına gerçekleşen işlemin iptalini istedi. Bu itirazın incelenmesiyle Mustafa'nın haklı olduğu ortaya çıktı. Kanun hükümlerine göre müstahfızlık kadrosu ve gedik timarı Mustafa'ya verildi¹⁴⁴.

Bayburt Kalesi müstahfızlığı kadrosuna, personelin ölmesiyle kardeşlerinden ya da torunlarından birinin atanabileceği yukarıda ifade edilmişti. Bu işlem sürecinde haksız bir uygulama ve yanlış bilgilendirme ile kişi mağduriyeti söz konusu olursa, yapılan soruşturmalar sonucunda müstahfız olarak atamada öncelik kan bağı olana veriliyordu¹⁴⁵. Mesela Memlos Köyü ve çevresinden 1400 akçe gedik timarı ile müstahfız olan Sıddık, evladı olmadan öldü. Bu durumu kardeşi Muhyiddin ilgili mercilere letti. Ayrıca kardeşinden boşalan kadroya ve haklarına talip oldu. Dizdar Mustafa, Muhyiddin'in bu isteğini uygun görerek atama işlemlerini başlattı. Bu arada aynı kadroyu hakkı olmadan ele geçirmek isteyen Osman, oğlu Ebubekir'i bu kadroya atamak suretiyle kanuna aykırı olarak ve bürokratik gücünü kullanarak elde etmeyi başardı. Ancak Muhyiddin, Ebubekir'in müstahfız olduğunu öğrendiğinde yapılan atamanın hukuksuz olduğunu ve ailesinin yüz seneden beri bu kadroda görev yaptığını belirterek Ebubekir'in atamasının durdurulması ve işlemin iptali için hukuki süreç başlattı. Yapılan tahkikat sonucunda Muhyiddin'in haklı olduğu görülerek Ebubekir'in ataması iptal edildi ve Muhyiddin'in ataması gerçekleştirildi¹⁴⁶. Bir başka örnekte ise kardeşin atandığı görülmektedir. Sulama köyü ve çevresinden 1400 akçelik gedik timarıyla İbrahim'in vefatıyla kardeşi Mustafa, Kale Dizdarı Ömer'in önerisiyle atandı¹⁴⁷. Bir nesil sonrakine atama örneğine gelince Armudan Köyü ve civarındaki yerlerden 800 akçe timara sahip olan Müstahfız Abdülbaki'nin ölümünden sonra yerine geçecek oğlu bulunmadığından kale içinde mülazemet olarak yaşayan torununun ataması yapıldı. Bu durum müstahfızlığın bir nesil sonrasına geçebildiğini göstermektedir¹⁴⁸. XVIII. yüzyılda aynı şekilde atamaların devam ettiğine dair bilgiler bulunmaktadır¹⁴⁹.

¹⁴⁴ BOA, AE.SAMD.III: 77/7712, 1130 [1718].

¹⁴⁵ BOA, AE.SMHD.I: 41/2435, 1159 [1746]; AE.SMST.III: 161/12646, 1172 [1759].

¹⁴⁶ BOA, AE.SMST.III: 161/12646, 1172 [1759].

¹⁴⁷ BOA, AE.SAMD.III: 176/17161, 1138 [1725].

¹⁴⁸ BOA, AE.SABH.I: 119/8087, 1199 [1785].

¹⁴⁹ BOA, AE.SMHD.I: 41/2435, 1159 [1746].

Müstahfız olarak görev yapan kişi kendi rızasıyla müstahfızlık görevini bırakmak isterse kalede gece ve gündüz yaşayanlar arasından, kale dizdarının teklif ettiği ve padişahın uygun gördüğü biri bu kadroya görevlendirilir ve gedik timarı o kişiye tahsis edilirdi¹⁵⁰. Bu hükme göre Kelkit Nahiyesi'nde Sururi ve birkaç köyden 2400 akçe gedik timar karşılığında müstahfız olan İbrahim, kendi rızasıyla bu görevi Zülfikar Ali'ye bırakmak istedi. Dizdar Ali'ye bu durumu bildirdi ve bu istek gerekli kayıtlar, belgeler üzerine işlenerek Zülfikar Ali'ye beratı teslim edildi¹⁵¹. Yine Pulur'a bağlı Vildan Köyü'nden 15200 akçelik timarın 1600 akçelik gedik timarı ile Müstahfız İsmail kendi isteğiyle Mehmet'e haklarını devretti¹⁵². Bir başka çekilme örneği ise Gelahor ve Darıca köylerinden 1500 akçe gedik timarı alarak müstahfızlık yapan Mehmet elindeki atik beratı vererek kendi rızasıyla görevden çekilmek istediğini ve yerine Hasan'ın bu göreve layık olduğunu belirterek onun atanmasını istemesidir. Bu talep Kale Dizdarı Mustafa'nın talebiyle atama yapıldı¹⁵³.

Kalede müstahfızlık görevinin yerine getirilmesinde problem yaşayanlar bu durumu gerekçe göstererek müstahfızlık görevinden çekildikleri gibi bazıları da görev mahallini terk ederek hizmeti sekteye uğratabiliyorlardı. Bu hallerde kale dizdarı tedbir olarak gerekli atmaların yapılması için işlemleri başlatırdı. Örneğin Bayburt Kalesi müstahfızı olan Ahmet, vazifesini yapmaya gücü olmadığından vazifesinin Mülazım İbrahim'e verilmesini istedi¹⁵⁴. Kale'yi sebepsiz yere terk edenlere gelindiğinde Adonis Köyü ve çevresinden 1400 akçelik gedik timarıyla hizmet veren Hüseyin'in olayı görülmektedir. Hüseyin müstahfız olarak görev yaparken Kale'yi terk etti ve gittiği yerde de vefat etti. Bu durumda boş kalan kadroya Dizdar Hasan Kale'de ikamet eden Hüseyin'in atanmasını teklif etti ve padişah tarafından atama onaylandı¹⁵⁵. Diğer bir olay ise Armudan Köyü ve bazı yerlerde 1800 akçe gedik timarı ile Bayburt Kalesi müstahfızlığını yürüten Süleyman ve Kurt kardeşler, beylerbeyi beratıyla görevlerini yerine getirirken kardeşlerden Süleyman'ın ölümü, diğer kardeş Kurt'un da kaleyi ve görevini terk etmesi sebebiyle kadro ve timar boşaldı. Bu kadronun Hüseyin'e verilmesi için kale dizdarı teklifte bulundu ve atama işlemi onandı¹⁵⁶.

Kale askeri güvenlik hizmetlerini 90 kişilik merdan askeri sınıfıyla (Ek: Tablo 4-5) karşıladıkları düşünülmektedir¹⁵⁷.

¹⁵⁰ BOA, AE.SAMD.III: 169/16535, 1135 [1723]; AE.SMST.III: 49/3520, 1171 [1757]; AE.SMHD.I.: 41/2415, 1168 [1754].

¹⁵¹ BOA, AE.SMST.III: 283/22754, 1180 [1767].

¹⁵² BOA, AE.SMST.III: 253/20203, 1174 [1761].

¹⁵³ BOA, AE.SMHD.I, 104/7387, 1150 [1738].

¹⁵⁴ BOA, AE.SMHD.I.: 164/12384, 1149 [1737].

¹⁵⁵ BOA, AE.SMHD.I.: 144/10735, 1148 [1736].

¹⁵⁶ BOA, AE.SMHD.I.: 72/4716, 1145 [1732].

¹⁵⁷ BOA, MAD.d.: 15698, 1147 [1734], v. 39a, 41b.

Katip

Kale teşkilatında içinde kayıt ve hesap işlerine bakardı. Yaptığı işlerden dolayı azap ağasına karşı sorumluydu¹⁵⁸. Bayburt Kalesi'nde azapların işlemlerini yürütmek üzere katip kadrosu oluşturuldu. Katibe yaptığı hizmetin karşılığında 8 akçe günlük ücret verildi¹⁵⁹. Katiplik kadrosuna Kale'nin alınışını takip eden yıllarda atama yapıldı¹⁶⁰. Daha sonraki dönemlerde ise bu kadroya görevlendirmelerin devam ettiği görülmektedir. Nitekim Ebubekir oğlu Ahmet, toplam timar geliri 18000 akçe olan bir yerleşkenin timarından 2700 akçe almak suretiyle 1668 tarihinde yürütmesi ve daha sonrada görevlendirilmelerin olması¹⁶¹, katipliğin XVIII. yüzyıl boyunca aktif olarak hizmet verdiği anlaşılmaktadır¹⁶².

Serbölük

Osmanlı ordu teşkilatı içinde yüz kişiye kadar olan askeri birliğe bölük denirdi. Bayburt Kalesi'nde bölük komutanlığını yapmak üzere görevlendirilmiş bölükbaşı veya serbölük kadrosu teşkilatlanmanın ilk yıllarında bulunmamaktaydı¹⁶³. Ancak ihtiyaç doğrultusunda daha sonradan oluşturulduğu görülmektedir¹⁶⁴. Öyle anlaşılıyor ki merdanların düzenini sağlamak üzere altı adet serbölük kadrosu tahsis edildi¹⁶⁵. Kale dizdarının teklifi ve padişah onayıyla serbölük ataması gerçekleşirdi¹⁶⁶. Bayburt Kalesi'nde görevli olan serbölüklere hizmetlerinin karşılığında 1600-2900 akçe arasında değişen ücret gedik timarı aracılığıyla ödenmekteydi¹⁶⁷. Bu timarlar Gâbir, İrkonos, İrasi, Malasa, Rumili köyleri ve çevresindeki yerlerden oluşmaktaydı¹⁶⁸.

Serbölük kadrosunda çalışan görevliler hayatta olduğu müddetçe bu hizmeti yürütebilirlerdi¹⁶⁹. Nitekim Bayburt Kalesi'nde serbölük olarak görev yapan Salih oğlu Osman vefat edince yerine bu görevi yürütmesi için Mehmet, Salama köyü ile ilave birkaç köyden oluşan 2400 akçelik gedik timarı verilerek atandı¹⁷⁰. Yine

¹⁵⁸ Mehmet Zeki Pakalın, "Azab Katibi", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983, s. 131.

¹⁵⁹ BOA, *TT.d.* : 387, s. 825; Miroğlu, *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, s. 116.

¹⁶⁰ BOA, *TT.d.* : 387, s. 825.

¹⁶¹ BOA, *MAD.d.*, No: 15698, v. 39a.

¹⁶² BOA, *C.AS.*: 96/4393, 1220 [1806].

¹⁶³ BOA, *TT.d.*, 387, [1520] s. 825; İsmet Miroğlu, *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, s. 116.

¹⁶⁴ BOA, *A.{DVNSMHH.d.}*: 15/318, 979 [1571].

¹⁶⁵ BOA, *MAD.d.*: 15698, v. 39a-41b.

¹⁶⁶ BOA, *AE.SMHD.I.*: 92/6334, 1162 [1749].

¹⁶⁷ BOA, *A.{DVNSMHH.d.}*: 25/550, 981 [1574].

¹⁶⁸ BOA, *AE.SAMD.III*: 206/19883, 1131 [1718]; *AE.SSLM.III*: 59/3486, 1206 [1792]; *MAD.d.*: 1137 15698, v. 40b, 42a.

¹⁶⁹ BOA, *A.{DVNSMHH.d.}*: 25/550, 981 [1574]; *AE.SMST.III*: 64/4723. 1171 [1758]; *AE.SSLM.III*: 59/3486, 1206 [1792].

¹⁷⁰ BOA, *AE.SMST.III*: 64/4723, 1171 [1758].

Kale'de serbölük olarak hizmet veren görevli herhangi bir mazeret belirtmeden vazifesini bırakıp, görev mahallini terk etmesi durumunda dizdar gerekli tedbirleri almaktaydı. Mesela, Malasa ve çevre köylerden 2400 akçe gedik timarıyla serbölük olarak çalışmakta olan Selim, mazeretsiz olarak görevini ve kaleyi terk etmesi durumunda görevin kesintiye uğramaması ve timarın boş kalmaması için Kale Dizdarı Ali harekete geçi. Kale'de sürekli olarak bulunan müstahfızlar arasından Hüseyin'in bu göreve getirilmesi için işlemler sonucunda serbölük olarak Hüseyin atandı¹⁷¹.

Serbölüklerin görevi yürütmelerine imkan tanıyan beratlarını yani atama belgelerini zaman zaman yetkili makamlara ya da görevlilere göstermeleri istenebilirdi. Bu durumda personel, bu belgeyi göstermesi gerekiyordu. Şayet personel, istenilen belgeyi ibraz edemezse görevini yürütme yetkisine sahip olamaz ve ücret alamazdı.

Serbölükler, herhangi bir nedenle beratların kaybolması durumunda ivedilikle yenisini almaları gerekirdi. Bu durumda beratını kaybeden kişi ilgili makama dilekçe yazarak beratını kaybettiğini belirtirdi. Merkez büroda çalışan personel, işinin talebine izin verilmesiyle birlikte arşivdeki belgeleri inceler ve kayıtlar ilgilinin talebini ve verdiği bilgileri doğruluyorsa kayıp sebebiyle yeni bir atama belgesi düzenlenirdi. Nitekim, Kale'de 1749 tarihinde serbölük olan Hüseyin oğlu Salih, serbölük olduğunu ve kendisine bu görev karşılığında Gâlır ve birkaç köyün 2900 akçelik gedik timarının tahsis edildiğini belirten beratını kaybettiğini beyan eden dilekçesini Dizdar Mustafa aracılığıyla İstanbul'a bildirdi. Yukarıdaki süreç takip edilerek Salih'in beratı yenilendi¹⁷².

Bazı durumlarda bir serbölük, Kale'de hizmetlerini yerine getirirken serbölük kadrosunu ve gedik timarlarını ele geçirmek isteyen kişilerin girişimleriyle karşı karşıya kalabilirdi. Böyle bir durumda iş güvencesi tehlikeye giren serbölük olumsuz olarak etkilenmekteydi. Problemin çözümü ve gerekli tedbirlerin alınması için yaşadığı olayları İstanbul ile paylaşarak; kadrosu ve gelir kaynağı üzerindeki tehditlerin ortadan kaldırılmasını talep ederlerdi. Nitekim Salih'in oğlu Osman 1758 yılında Kale'de bölükbaşı olarak görev yapmakta iken kadrosunu ve 2400 akçelik timar gelirini ele geçirmek isteyen Mehmet ile mücadele etmek zorunda kaldı. Ancak Osman, serbölük olduğuna dair resmi belgeleri ortaya koyarak bu problemi aşmayı başardı¹⁷³.

¹⁷¹ BOA, *AE.SSLM.III*: 59/3486, 1206 [1792].

¹⁷² BOA, *AE.SMHD.I*: 92/6334, 1162 [1749].

¹⁷³ BOA, *AE.SMST.III*: 31/2152, 1171 [1758].

Bayburt Kalesi'nde Mirza, Mahmut b. Abdullah, Mahmut oğlu Ali, Hüdaverdi, Salih, Salih oğlu Osman, Ahmet oğlu Süleyman-Selim, Mehmet oğlu Selim; Hüseyin görev yapmış bazı serbölüklerdi¹⁷⁴:

Topçu ve Cebeci

Topçu ve cebecileri, Osmanlı Devleti'nde harp zamanında cephede savaşan askerlere silah ve mühimmat taşıyan görevlilerdi. Bunlar aynı zamanda askerlerin kullandıkları silahların bakım ve onarımlarını yapar ve bunların cephanelikte muhafazalarını sağlarlardı¹⁷⁵. Bayburt Kalesi'nde savunma ve taarruz zamanında görev yapmak üzere topçu ve cebeci kadroları tahsis edildi. Bu kadronun 7'sini silah işlemleriyle ilgilenen cebeciler oluştururken, 5'i top işleriyle ilgilenen topçular oluşturmaktaydı. Cebeciler Kalédeki hizmetlerinin karşılığında toplam 42 akçe günlük alırken topçular 33 akçe almaktaydılar. Bu asker sınıfı teknik sınıf olup süreç içinde sayılarında artış olmadı¹⁷⁶. Bu kadrolara atama babadan oğula geçen sistem doğrultusunda işlerken neslin devam etmediği durumlarda kale müstahfızları arasından bu işi yürütmeye ehliyeti olan kişiler kale dizdarınca teklif edilirdi. Nitekim Ahinşın Köyü ve çevresinden 3000 akçe gedik timarıyla Bayburt Kalesi, müstahfızlarından topçuluk gediğine mutasarrıf olan Ali, evladı olmadan vefat edince boş kadroya ve timara Kaléde yaşayan mülazımlardan Mustafa'nın atanmasını Dizdar İbrahim teklif etti. Talep gerekli incelemeler yapıldıktan sonra onaylandı¹⁷⁷. XVIII. yüzyılda Bayburt Kalesi'nde sertopçuyalık görevini Hasan yürütürken yıllık olarak Valit köyünden yılda 3000 Akçe verilmek suretiyle hizmeti yürütüyordu. Bu arada pulat görevini pulatlar yürütmekteydi. Bu pulatlar yıllık 2000-2200 akçe Valit, Lüsünkü Süfla, Varsa, Hamadası ve Vaganat köylerinin timar gelirlerinden karşılanıyordu¹⁷⁸.

Bevwap

Bevwap, kale kapılarının açılış ve kapanışından sorumlu görevlilerdir¹⁷⁹. Bayburt Kalesi'nde bulunan iki kapı, güçlendirilmek üzere ahşap zemin üzeri demir kaplama ile kaplandı ve açılıp-kapatılması için 6 kadro tahsis edildi. Bu görevliler savaş ve barış zamanlarında kapıların açılış ve kapanışlarını

¹⁷⁴ BOA, A. {DVNSMHH.d.: 25/550, 981 [1574]. A. {DVNSMHH.d.: 15/318, 979 [1571]. AE.SAMD.III: 206/19883,1131 [1719]A. {DVNSMHH.d.: 25/550, 981 [1574]. , AE.SMHD.I.: 92/6334, 1162 [1749], AE.SMST. III: 64/4723, 1171 [1758] AE.SSLM.III: 59/3486, 1206 [1792].

¹⁷⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları*, 2, Ankara: TTK Basımevi, 1988, s. 4-5.

¹⁷⁶ BOA, TT.d. : 387, s. 825; İnbaşı, "Bayburt Sancağı (1642 Tarihli Avarız Defterine Göre)", s. 101.

¹⁷⁷ BOA, AE.SMST.III.: 80/5891, 1174[1761].

¹⁷⁸ BOA, MAD.d.: 15698, v. 39a-41a.

¹⁷⁹ Mehmet Zeki Pakalın, "Bevwap", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983, s. 212.

düzenlemekle sorumluydular. Bu hizmetlerinin karşılığı olarak her bir kadroya 6 akçe ücret tahsis olundu. Bu ücret gedik timarı ile ödeniyordu.

Mehteran

Savaş zamanlarında Kale askerlerinin moralini yükseltmek için 3 kadro mehteran tahsis edildi. Görevlerinin karşılığı olarak günlük toplam olarak 16 akçe ödendi¹⁸⁰. Arşiv kayıtlarında Kale'de görevli mehteran ile ilgili yeterli bilgi bulunmamaktadır.

Lojistik Personel Yönetimi

Kale'nin duvarları ile içinde yer alan depoların ve diğer hizmet binalarının genel bakım onarım faaliyetlerini zamanında ve tam olarak yerine getirmek kale savunmasının sürdürülebilirliği açısından önem arz ediyordu. Bayburt Kalesi'nde bu hizmetleri yürütmek üzere lojistik personel istihdamı gerçekleştirildi. Aynı zamanda daha geniş çaplı faaliyet isteyen işlerin hızlı ve istikrarlı yürütülmesi için bazı muafiyetler karşılığında köylerden de destek alındı¹⁸¹. Bayburt Kalesi'nde kalenin taş işçiliğini yapmak üzere 4 taş yontucu ve duvar ustası (senk-tıraş), ağaç işlemlerini yürütmek üzere 1 marangoz (neccar), demir işlerini görmek üzere 1 demirci (haddad) ayrıca çelik işlerini yürütmek üzere 1 polat kadrosu tahsis edildi¹⁸².

Kale içinde 6 akçe gündelik ile 1 tamirci (meremmetçi/istimal), Kale'nin küçük onarımlarını yapabilirken Kale'nin büyük onarım hizmetlerini karşılama yetersizdi. Devlet bu amaçla özellikle savaş zamanlarında ve ihtiyaç duyuldukça avarız vergisinden muafiyet karşılığında Kopuz¹⁸³, Everek¹⁸⁴, Lusenk-i Ulyâ ve Lusenk-i Süflâ¹⁸⁵ köylerinde yaşayan halktan genel onarım hizmetini aldı¹⁸⁶. Bu köylerden Kopuz¹⁸⁷ ve Everek¹⁸⁸ Kale'nin genel onarım hizmetlerini Lusenk-i Ulyâ ve Lusenk-i Süflâ¹⁸⁹ köyleri ise Kale içindeki ambar, oda ve cephaneye gibi yerleşkelerin onarım faaliyetlerini yürüttü. Ancak Kale işlerini yürütmekle görevli

¹⁸⁰ BOA, *TT.d.* : 387, s. 825.

¹⁸¹ Miroğlu, *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*; Artuk, "Bayburt Kalesi", s. 228-29; İnbaşı, "Bayburt Sancağı (1642 Tarihli Avarız Defterine Göre)", s. 104.

¹⁸² BOA, *TT.d.* : 387, s. 825; *D. MKF* 27448, 1045 [1636], s. 6; *MAD.d.*: 5152, 1052 [1643], s. 205; Miroğlu, *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, s. 120; İnbaşı, "Bayburt Sancağı (1642 Tarihli Avarız Defterine Göre)", s. 104.

¹⁸³ BOA, *D. MKF* 27448, 1045 [1636], s. 6; *MAD.d.*: 5152, 1052 [1643], s. 205.

¹⁸⁴ BOA, *D. MKF* 27448, 1045 [1636], s. 6; *MAD.d.*: 5152, 1052 [1643], s. 207-209.

¹⁸⁵ BOA, *MAD.d.*:5152, 1052 [1643], s. 218-219; *MAD.d.*: 6422, 1053 [1644], s. 13-14; İnbaşı, "Bayburt Sancağı (1642 Tarihli Avarız Defterine Göre)", s. 104.

¹⁸⁶ BOA, *MAD.d.*:5152, 1052 [1643], s. 218-219; *MAD.d.*: 6422, 1053 [1644], s. 13-14; Aynı yer.

¹⁸⁷ BOA, *D. MKF* 27448, 1045 [1636], s. 6; *MAD.d.*:5152, 1052 [1643], s. 205.

¹⁸⁸ BOA, *D. MKF* 27448, 1045 [1636], s. 6; *MAD.d.*:5152, 1052 [1643], s. 207-209.

¹⁸⁹ BOA, *MAD.d.*:5152, 1052 [1643], s. 218-219; *MAD.d.*: 6422, 1053 [1644], s. 13-14; İnbaşı, "Bayburt Sancağı (1642 Tarihli Avarız Defterine Göre)", s. 104.

olan köylülerin bazı zamanlar vergi memurları tarafından taciz edildiği ve haksız vergi taleplerinde bulunduğu zamanlar oldu. Mesela Kopuz Köyünde Kale'nin bakım onarım faaliyetlerini yürüten 6 Müslüman ve 20 gayrimüslimden vergi memurlarının, muaf olduklarını belirtmelerine rağmen vergi talep etmesi üzerine Devlet'e başvuru yaparak kendilerinden talep edilen verginin haksız olduğu, kendilerinin Kale'de bakım görevi aldıklarını bu yüzden de avarız ve nüzul vergisini ödememeleri gerektiğini belirttiler. Kayıtlar incelendiğinde vergi memurlarının yaptığı eylemin hukuksuz olduğu ortaya çıktı. Vergi memurlarının yürüttüğü haksız işlem durduruldu¹⁹⁰. Bir başka sıkıntılı süreci de Lusenk-i Ulyâ ve Lusenk-i Süflâ köylüleri yaşadı. Onların da itirazı haklı ve doğru bulunarak avarız vergisi isteme süreci durduruldu¹⁹¹.

Kale'de teknik sınıf içinde duvar ustaları bulunuyordu. Bunlar için 5 kadro ayrılırken gündelik ücretleri olarak 5 akçe ödenmesi karara bağlandı. Kayıtlarda senktraş olarak belirtilen taş ustaları Kale'de ikamet etmekle ve Kale'nin tamir gerektiren işlerini yürütmekle görevliydi. Mesela Bayburt Kalesi'nde Tireğir Köyü ve bazı yerlerden 2200 akçe gedik timarı ile Ahmet taş ustası olarak çalışmakta idi. Kendisi gerekçe göstermeksizin bu görevden ayrılmak istediğini ve yerine bu hizmeti görmesi için Ahmet oğlu Mehmet'i bırakmak istediğini belirtti. Kale Dizdarı Ömer ,bu durumu belirten talep yazısını merkeze gönderdi. Talep uygun görülerek taş ustası olarak Mehmet görevlendirildi¹⁹². Kale sınırları içinde yaşamayan ve belirli zamanlarda Kale'de taş hizmetlerini yürütmekle sorumlu olan bunun karşılığında ise avarız vergisinden muaf olan kişiler de vardı. Mesela gayrimüslim olan Vadink oğlu Şahrem, taş ustası olarak Kale'de hizmette bulunacak ve bu hizmet karşılığı avarız vergisinden muaf olacaktı¹⁹³.

Kale'nin kapılarında, duvarlarında ve odalarında yer alan ahşap kirişlerin bakım ve onarım hizmetlerini yerine getirmek karşılığında günlük 6 akçe alacak olan 1 marangoz ile Kale'nin kapısı ve diğer yerlerinde kullanılan demirin korozyon sonucunda bakım ve onarım işlerini yürütmek üzere 4,5 akçe günlük ücret ile 2 demirci personel görevlendirildi. Savaş malzemeleri ve diğer çelik malzemelerin çelikleme hizmetini yürütmek üzere polat da görevlendirildi¹⁹⁴.

¹⁹⁰ BOA, C.A.S.: 672/28238, 1210 [1796].

¹⁹¹ BOA, C.M.L.: 33/1527, 1184 [1771].

¹⁹² BOA, AE.SMST.IV.: 27/1836, 1223 [1808].

¹⁹³ İnbaşı, "Bayburt Sancağı (1642 Tarihli Avarız Defterine Göre)", s. 96.

¹⁹⁴ BOA, TT.d. : 387, s. 825.

Hizmet Sınıfı Personel Yönetimi

Cerrah

Bayburt Kalesi'nde görev yapan askerlerin tıbbi ihtiyaçlarını karşılamak üzere günlük 5 akçe gelir ile bir tane cerrah kadrosu tahsis edildi. Bu hizmet, ödenek kalemi İşhınıs Köyü ve çevresinden alınacak olan yıllık 1500 akçe gedik timarı ile karşılanacaktı¹⁹⁵. Kalenin Osmanlı hakimiyetine girmesinden itibaren cerrah kadrosu bulunmaktaydı. Bu göreve gelen kişilerin babadan oğula geçen bir sistem üzerine işleri yürüttüğü anlaşılmaktadır. Nitekim Bayburt Kalesi müstahfız cerrahı olarak görev yapan 1732 yılında Kale Cerrahı¹⁹⁶ olan Süleyman'ın ölümüyle yerine Süleyman'ın oğlu Abdi, Dizdar Ali teklifiyle 1767'de geçti¹⁹⁷. Bu uygulama, Bayburt Kalesi'nde cerrahlık mesleğinin aile ocağında, uygulamalı olarak öğrenildiğini ortaya koyuyor.

Cami Görevlileri

Bayburt Kalesi'nin Müslümanlar tarafından fethedilmesiyle beraber Kalé'de yaşayan Müslüman aileler için cami inşa edildi¹⁹⁸. Cami'nin vakıfları bulunmayıp burada görev yapan personele gedik timar ya da mukataa ile ücretler ödenirdi¹⁹⁹.

Cami'de Müslümanlar'a namaz kıldırarak, ders vermek ve çeşitli konulardaki soruların cevaplarının verilebilmesi için imam, hatip ve vaiz kadrosu; Cami'nin temizlik ve diğer hizmetlerini yürütmek üzere ferraş kadrosu oluşturulmuştu²⁰⁰. Cami'deki bu kadrolara atama şartı babadan oğula geçmekteydi. Ancak hak sahibinin evladı bulunmadığı veya kadronun münhal bulunduğu zamanlarda Kalé'de ikamet edenler arasından bu görevleri yerine getirebilecek donanıma ve liyakate sahip kişiler arasından birinin dizdarın referansı ile atama süreci başlatılırdı. Padişah, bu kişinin bu hizmeti yürütmesine onay verirse diğer atamalarda olduğu gibi atama resmileşirdi²⁰¹. Camii'deki atama örnekleri incelenecek olursa Adonis Köyü ve bazı yerlerden 3000 akçe gedik timarı ile Camii'de imam ve hatip olan Mustafa oğlu Ömer Halife 1710 yılında vefat etti ve yerine oğlu atandı²⁰².

Camii imam ve hatip kadrosuna birden fazla kişinin başvurusu halinde ya da ihtilaf söz konusu olduğunda Rumeli Kazaskeri tarafından sınav yapılır ve bu

¹⁹⁵ AE.SMST.III: 133/10367, 1181 [1767].

¹⁹⁶ BOA, MAD.d.: 15698, 1147[1734], v. 39a.

¹⁹⁷ AE.SMST.III: 133/10367, 1181 [1767].

¹⁹⁸ BOA., TT.d., 387, 926 [1520] s. 825; İsmet Miroğlu, XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı, s. 116.

¹⁹⁹ BOA, AE.SAMD.III: 60/6014,121 [1710].

²⁰⁰ BOA, C.MF.: 68/3369, 1114 [1702]; AE.SSLM.III: 59/3485, 1206 [1792]; AE.SAMD.III: 60/6014; 1121 [1710].

²⁰¹ BOA, AE.SSLM.III: 59/3485, 1206 [1792].

²⁰² BOA, HAT: 1460/20, 1210 [1795].

sınavın sonucunda kim daha başarılı olursa onun göreve ataması yapılırdı²⁰³. Mesela Bayburt Kalesi imam ve hatiplik vazifesini Evlaki Köyü ve bazı yerlerden 3000 akçe gedik tımarı ile yürütmekte olan Süleyman'ın ölümünden sonra Erzurum Veziri İbrahim Paşa'nın verdiği Yusuf mirmiran beratı ile imam ve hatip olarak göreve başladı. Ancak yirmi gün sonra Mustafa, Yusuf'un bu kadroya uygun olmadığını iddia ederek Bayburt Kadılığı'na müracaat etti. Yusuf'un beratının iptal edilerek yerine kendisinin atamasının yapılmasını talep etti. Bunun üzerine Rumeli Kazaskeri, bu iki imam ve hatip arasında imtihan düzenledi. İmtihan sonucunda Yusuf'un ilmen daha iyi olduğu ortaya çıktı. Böylece Yusuf mirmiran beratı yerine padişah beratı düzenlenerek kesin olarak, imam ve hatip olarak göreve atandı²⁰⁴. Yine Cami'nin imam ve hatip kadrolarına XIX. yüzyılda atamaların devam etmesi Camii'nin faal olarak hizmet verdiğini ortaya koymaktadır²⁰⁵.

Cami görevlilerinin görev süreleri padişah değişikliğinde bittiğinden yeniden atanmaları için gerekli süreçler mevzuat gereği başlatılırdı. Camii'de günlük altı akçe ile bayram ve cuma hatibi olan Ömer Halife ve Derviş ellerinde bulunan atik beratları yenilendi²⁰⁶.

Cami'de Müslümanlara İslam'ın ibadet ve inanç esaslarını anlatmak ve nasihatte bulunmak üzere vaiz görevliydi. Vaiz olarak çalışan personele günlük 10 akçe ücret tahsis edildi. Bu görevi yerine getiren vaizlerden birisi İbrahim Mevlana idi. Vaiz olarak görev yapan İbrahim'in başka bir geliri yoktu. Başından geçen talihsizlik yüzünden İbrahim zor günler yaşadı. Nitekim çalışma belgesi olan beratını bir şekilde çaldırdı. İbrahim Mevlana bir arz yazıp durumu izah etti. Bu durum üzerine İbrahim'e yeni berat düzenlendi²⁰⁷. Böylece vaiz olarak görevine devam edebildi.

Cami'nin genel temizliğini yapmak üzere ferraş olarak görevlendirilen kişiye Müşkiye Köyü ve çevresinden 1100 akçe gedik tımarı verildi. Abdurrahman oğlu Abdülkerim bu hizmeti yürütürken evladı olmadan vefat etti. Cami'deki temizlik hizmetinin aksamaması ve tımarın boş kalmaması için Kale'de bulunan mülazımlardan Ahmet bu görevi yerine getirebilecek bilgi ve donanıma sahip olduğundan Dizdar Ali tarafından ferraş olarak atandı²⁰⁸.

²⁰³ BOA, AE.SAMD.III: 60/6014, 1210 [1710].

²⁰⁴ BOA, AE.SAMD.III: 60/6014, 1210 [1710].

²⁰⁵ BOA, AE.SMHD.II.: 117/9879, 1255 [1839]; C.EV.: 654/32954, 1255 [1840].

²⁰⁶ BOA, AE.SMHD.I.: 247/20166, 1158 [1745].

²⁰⁷ BOA, C.MF.: 68/3369, 1114 [1702].

²⁰⁸ BOA, AE.SSLM.III: 59/3485, 1206 [1792].

Sonuç

Bayburt Kalesi, özelde Bayburt'a ve genelde ise Osmanlı Devleti'ne güvenlik, lojistik ve istihdam alanında önemli katkılar sağladı. Kale burçları, kapıları, yaşam alanları, savaşta ve barışta hizmet verebilecek şekilde planlandı. Kalé'de yılların ve savaşların getirdiği yorgunluk ve yıpranmışlıkla günümüzde surlar dışındaki pekçok elemanını toprağın altında saklamaktadır. Kale gerçekleştirilen bakım onarım faaliyetleri ile XIX. yüzyıla kadar varlığını devam ettirdi. Ancak Rusların Bayburt'tan çekilirken oluşturduğu tahribatla beraber Kale, yaşam alanı olmaktan çıktı. Günümüzde 2800 yıllık yaşanmışlıklarıyla Çoruh'un kenarında yükselen Kale Tepesi'nde Bayburt'un maddi kültürü ve marka değeri olarak zamana direnmektedir. Bayburt Kalesi'nin 2017'de başlatılan restorasyon çalışmalarıyla, gelecek kuşaklara taşınacağına bilinmesi tarihi miras açısından sevindiricidir.

Bayburt Kalesi'nin ve insan kaynakları yönetimi işleyişinin belirli bir sistem dahilinde yürütüldüğü görülmektedir. Osmanlı Devleti hakimiyetine girdiği andan itibaren Kale için gerekli insan kaynağının sağlanması, eğitilmesi ve bu kaynakların etkin ve verimli şekilde değerlendirildiği görülmektedir. Kalé'de en yetkili kişinin Kale Dizdarı olduğu ancak onun da iç kontrol denetiminin farkında olarak görev alanı içindeki hizmetleri yerine getirmekle yükümlü olduğu anlaşılmaktadır.

Kalé'de çalışacak personelin işe alım sürecinde eleman ihtiyacı olan birimin sorumlusu, ihtiyaç duyulan personel sayısını, pozisyonunu, ihtiyacın gerekçesini ve bu göreve teklif edilen kişinin/kişilerin yetkinliklerini ve ücret fonunun kaynağını ortaya koyması gerekirdi. Bu kadronun aday, kadroya şahsen, azap ağası ya da kale dizdarı aracılığıyla ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. Bu teklif sultan onayıyla resmîyet kazanırdı. Referansla ve beratla yapılan başvurularda Padişah direkt onay verebilirdi. Ancak gerekli durumlarda inceleme yapılması ya da araştırma sonucuna bağlı olarak atamaların yapıldığı da görülmektedir. Personel atama belgesinde yapacağı iş ve bu işe bağlı çalışma şartları yazılı olarak belirtildiği ve belgenin bir nüshası merkez arşivine açıklamalarıyla birlikte kaydedildiği diğer nüshasının personele verildiği tespit edilmektedir. Atama belgesinin muhafazasından kişi kendisi birinci derece sorumlu olduğu; gerekli görüldüğünde ya da yetkili kişiler görmek istediklerinde bu belgeyi göstermek zorunda olduğu anlaşılmaktadır. Belgelerini sunmakta çekimser olur veya gösteremezse görevine son verileceğinin farkında oldukları ortaya çıkmaktadır. Personel seçiminde oryantasyon programı uygulanmadığı görülmekte olup bunun da en büyük nedeni olarak istihdam edilen kişinin babasından veya Kalé'de yaşadığı süreç içinde kendi rızalarıyla çalıştıkları işlerden tecrübe

kazandıkları ortaya çıkmaktadır. Bir kişinin bir göreve teklif edilmesinde iş tecrübesine ve becerilerine sahip olması, tercih sebepleri arasında önemli yer tuttuğu anlaşılmaktadır.

Görevli personele, mali ve idari işlerle ilgili günlük ücret tahsis edildiği ancak bunu nakit olarak değil de tahsis edilen gedik tımarından karşıladıkları görülmektedir. Devlet böylece hem vergisini vatandaşından topluyor hem de denetlemesini kendi personeli eliyle gerçekleştiriyordu.

Kendileri için belirlenen görevleri yerine getirmede herhangi bir uygunsuzluk veya disiplinsizlik halinde hukuksuz olay için şikayet dilekçesi yazıldığı, bu şikayetin şahsen, kadı veya beylerbeyi aracılığıyla merkeze bildirildiği görülmektedir. Padişahın şikayetle ilgili konuda gerekli görürse adli ve/veya idari inceleme başlattığı; personelin uygunsuz veya disiplinsiz davranışı tespit edilen çalışana yazılı ihtar, gerekirse iş akdinin feshi ile yaptırım uyguladığı ortaya çıkmaktadır. Adli bir durum söz konusu ise mahkemede yargılanarak verilen hüküm doğrultusunda yaptırım uygulandığı görülmektedir.

Personel verimi ve memnuniyetinin, hizmet verdiği topluluk tarafından değerlendirildiği memnun oldukları ya da aksi durumda merkezi bilgilendirdikleri ortaya çıkmaktadır. Hizmet ile ilgili problemlere yönelik düzeltici ve önleyici tedbirler alındığı anlaşılmaktadır. Personelin işten ayrılma işlemleri, mali ve idari işleri bir sistem dahilinde ve devlet güvencesinde gerçekleştiği ortaya çıkmaktadır. Böylece Bayburt Kalesi'nin işleyişi ve insan kaynakları yönetiminin bir düzen dahilinde görevin gereklerine uygun, ekonomik, verimli ve etkin biçimde gerçekleştirilerek yürütüldüğü; hesap verme sorumluluğu içinde mevzuatlar çerçevesinde çalıştığı ve XIX. yüzyıla kadar aktif olarak hizmet verdiği görülmektedir.

Kaynakça

Başbakanlık Osmanlı Arşivi(BOA)

Bab-ı Asafî Mühimme Defterleri(A.{DVNSMHM.d.): 15/318, 979[1571]; 15/552, 979[1571]; 25/ 550. 981[1574]; 34/314. 986[1579]; 42/745, 989[1581]; 65/770, 998[1590]; 74/401, 1005[1596]; 78/1665, 1018[1609]; 78/1887,1018[1609].

Ali Emiri Sultan Abdulhamit I (AE.SABH.I.): 119/8087, 1199[1785].

Ali Emiri Sultan AE.SAMD.III.: 189/18307,1121[1709]; 169/16535, 1135[1723]; 176/17161, 1138[1725]; 191/18506, 1131[1719]; 206/19883,1131[1719]; 60/6014, 1210[1710]; 77/7712, 1130[1718].

Ali Emiri Sultan Mahmut I (AE.SMHD.I): 104/7387, 1150[1738]; 137/10116, 1143[1731]; 212/16699, 1143[1731]; 94/6483, 1145[1733]; 137/10116, 1143[1731]; 141/10456, 1145[1733]; 144/10735, 1148[1736] ; 164/12384, 1149[1737]; 164/12417, 1161[1748]; 247/20166, 1158[1745]; 41/2415, 1168[1754]; 41/2435, 1159[1746]; 72/4716, 1145[1732]; 75/4949, 1162[1749]; 91/6285, 1143[1731]; 92/6334, 1162[1749]; 94/6483, 1145[1733].

Ali Emiri Sultan Mahmut II (AE.SMHD.II): 97/8227, 1241[1825]; 17/9879, 1255[1839].

Ali Emiri Sultan (AE.SMST.III): 110/8353, 1172[1159]; 156/12315, 1173[1759]; 218/17207, 1183[1769]; 49/3520, 1171[1757]; 133/10367, 1181[1767]; 161/12646, 1172[1759]; 169/13294, 1175[1762]; 169/13294, 1175[1762]; 218/17207, 1183[1769]; 239/19021, 1171[1758]; 253/20203, 1174[1761]; 283/22754, 1180[1767]; 29/1977, 1175[1762]; 306/24533,1174[1761]; 31/2152, 1171[1758]; 361/28879, 1173[1760]; 47/3404, 1172[1759]; 49/3520, 1171[1757]; 64/4723, 1171[1758].

Ali Emiri Sultan Mustafa IV (AE.SMST.IV.): 27/1836, 1223[1808].

Ali Emiri Sultan Osman III (AE.SOSM. III.): 34/2449, 1169[1756].

Ali Emiri Sultan Selim III (AE.SSLM.III): 395/22849, 1206[1792]; 59/3485, 1206[1792]; 59/3486, 1206[1792].

Cevdet Askerî (C.AS.): 810/34413, 1234[1818]; 1131/50209,1216/[1801]; 612/25819, 1216[1802]; 672/28238, 1210[1796]; 860/36829, 1237[1821]; 96/4393, 1220[1806].

Cevdet Evkaf (C.EV.): 654/32954, 1255[1840].

Cevdet Maarif (C.MF.): 68/3369, 1114[1702].

Cevdet Maliye (C.ML.): 33/1527,1184[1771].

Cevdet Timar (C.TZ.): 113/5611, 1225[1810]; 157/7810, 1188[1774].

Cevdet Zabtiye (C.ZB.): 22/1064. 1218[1803].

Divan-ı Hümayun Mevkufat Kalemi (D. MKF.) 27448, 1045[1636].

Hattı Hümayûn (HAT): 1460/20, 1210[1795].

Maliyeden Müdevver Defteri (MAD.d.): 6066/2,7, 1019[1611]; 7174, 1020[1611]; 7275, 1045[1636]; 5097, 1049[1640]; 5152, 1052[1643]; 6422, 1053[1644]; 15698, 1143[1730].

Tapu Tahrir Defteri (TT.d.): 387, 926[1520].

Araştırma ve İnceleme Eserler

Arslan, Celil ve Methiye Gül Çöteli (2015), “Anadolu - Türk Şehri Tarihinde Bayburt Kenti ve Anıtsal (Kamusal) Yapı Mirası”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6 (6), 185-219.

Artuk, İbrahim (1992), “Bayburt Kalesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: T.D.V. Yayınevi.

Aydın, Dünder (1998), *Erzurum Beylerbeyliği ve Teşkilatı (1535-1566)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Barbaro, Josafa (1873), *Travels to Tana and Persia, ed*, Ambrogio Contarini(Ed.), C. 1, London: Hakluyt Society.

Barbaro, Josaphat, ve Tufan Gündüz (2005), *Anadolu'ya ve İran'a Seyahat*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Baykara, Tuncer (1997), *I. Gıyaseddin Keyhusrev (1164 - 1211) Gazi-Şehit*, Ankara: TTK Basımevi.

Beygu, Abdurrahim Şeref (1936), *Erzurum Tarihi, Anıtları, Kitabeleri I*, İstanbul: Bozkurt Yayınevi.

Boran, Ali (2001), *Anadolu'daki İç Kale Cami ve Mescidleri*, Ankara: TTK Basımevi.

Cahen, Claude (2008), *Osmanlılardan Önce Anadolu*, (çev. Erol Üyepazarcı), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.

Canatar, Mehmet (2002), “Kethüda”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: T.D.V. Yayınevi.

Çöteli, Methiye Gül (2005), *Bayburt Kent Dokusunun Gelişimi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Darkot, Besim ve Osman Turan (t.y.), “Bayburd”, *İslâm Ansiklopedisi*.

Evliya Çelebi (1314), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. 2, Dersaadet[İstanbul]: İkdam Matbaası.

- Eyice, Semavi (2001), “Kale”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: T.D.V. Yayınevi.
- Galip, İsmail (1309), *Takvim-i Meskukat-ı Selçukiyye*, Dersaadet [İstanbul]: Mihran Matbaası.
- Göde, Kemal (1994), “Eratnalılar Hakimiyetinde Bayburt”, *Türk Tarihinde ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu (Bayburt, 23-25 Mayıs 1988) içinde*, (347-352), Ankara: Bayburt’a Hizmet Vakfı Yayınları.
- Gül, Abdulkadir (2009), “Kelkit Kazasında İskân ve Demografik Yapı (1516-1642)”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 6 (6), 25-58.
- Gürbüz, Osman (2004), *Anadolu Selçukluları Döneminde Erzurum (1202-1318)*, Ankara: Aktif Yayınevi.
- Hamilton, William John (1842), *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia*, London: J. Murray.
- Hoca Sadettin Efendi (1862), *Tacü't-Tevarih*, C. 2, İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Honigmann, Ernst (1970), *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, (çev. Fikret Işıltan), İstanbul: İstanbul Ün. Yayınları.
- İnbaşı, Mehmet (2007), “Bayburt Sancağı (1642 Tarihli Avarız Defterine Göre)”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi/Journal Of Graduate School Of Social Sciences*, 10 (2), 88-117.
- Karahan, Leyla (1990), *Bayburt Kanunnâmesi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Karakoyunlu, Sadri (1990), *Bayburt Tarihi*, Ankara: Kültür Ofset.
- Kılıç, Orhan (2012), “Teşkilat ve İşleyiş Bakımından Doğu Hududundaki Osmanlı Kaleleri ve Mevacib Defterleri”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, 31 (31), 87-128.
- Koç, Ümit (2002), “XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Çavuşluk Teşkilatı”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (2), 395-420.
- Konukçu, Enver (1992), *Selçuklulardan Cumhuriyete Erzurum*, Ankara: Yükseköğretim Kurulu Matbaası.
- Konyalı, İbrahim Hakkı (2010), *Abideleri ve Kitabeleri ile Erzurum Tarihi*, Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı.
- Ksenophon (1974), *Anabasis Onbinlerin Dönüşü*, (çev. Gökçöl Tanju), İstanbul: Hürriyet Yay.
- Markopolo (t.y.), *Markopolo Seyehatnamesi*, C. 1, Tercüman 1001 Temel Eser.
- Miroğlu, İsmet (1993), “Akkoyunlu Beylerinden Ferruhşad Bey’in Vakfiyesi”, *Belgeler*, XV (19), 183-204.

- (1990), *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520-1566)*, Ankara: Turk Tarih Kurumu Basmevi.
- (1975), *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, İstanbul: Üçler Matbaası.
- (1992), “Bayburt”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Oğuzoğlu, Yusuf (1994), “Dizdar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: T.D.V. Yayınevi.
- Osman (Bayburtlu) (1961), *Tevârih-i Cedîd-i Mir'ât-ı Cihan*, İstanbul: Küçükaydın Matbaası.
- Öksüz, Melek (2006), *Onsekizinci Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon: Toplum-Kültür-Ekonomi*, Trabzon: Serander Yay.
- Özey, Ramazan (1994), “Bayburt ve Çevresinin Coğrafi Özelliklerine Genel Bir Bakış”, *Türk Tarihinde ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu (23-25 Mayıs 1988) içinde*, (437-89), Ankara: Bayburt'a Hizmet Vakfı Yayınları.
- Özger, Yunus (2017), “Yerli ve Yabancı Seyyahların Bayburt İzlenimleri”, *ETÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, II (4), 41-57.
- Özkaya, Yücel (2000), *Osmanlı Hakimiyetinde Kefe 1475-1600*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Öztürk, Nurettin (2017), “Bayburt Kalesi Kazı Çalışmaları”, *Kaleli Kentler ve Bayburt Kalesi Kongresi içinde*, (189-198) İstanbul: Gezegen Yay.
- Pakalın, Mehmet Zeki (1983), “Azab”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- (1983), “Azab Ağası”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- (1983), “Azab Katibi”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- (1983), “Bevvap”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- (1983), “Çavuş”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- (1983), “Kale”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- (1983), “Kethüda”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

- (1983), “Müstahfız”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Parry, Vernon John (1986), “The Encyclopaedia of Islam”, *Baybûrd içinde*, C. 1, Leiden: EJ Brill.
- Sevgen, Nazmi (1959), *Anadolu Kaleleri*, Ankara: Doğu Matbaası.
- Sinclair, Thomas Alexander (1989), *Eastern Turkey: An Architectural & Archaeological Survey*, C. 2, London: Pindar Press.
- Sümer, Faruk (1989), “Akkoyunlular”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: T.D.V. Yayınevi.
- Tekindağ, Şehabeddin (1967), “Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim’in İran Seferi”, *Tarih Dergisi/Turkish Journal of History*, 17 (22), 49-78.
- Tozer, Henry Fanshawe (1881), *Turkish Armenia and Eastern Asia Minor*, London: Longmans, Green.
- Tozlu, Selahattin (1997), *Trabzon-Erzurum-Bayezid Yolu (1850-1900)*, Atatürk Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi.
- Turan, Osman (1979), “Bayburd”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- (2013), *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- (1971), *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1969), *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara: T.T.K. Basımevi.
- (1977), “Eretna”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: MEB Basımevi.
- (1988), *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları*, C. 2, Ankara: TTK Basımevi.
- Ünsal, Veli (2014), “Bayburt Kaleleri”, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (1), 88-102.
- (2006), “Doğu Karadeniz’in Tarihi Coğrafyası”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (2), 129-44.
- Yazıcı, Hakkı (1995), “Şehir Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Bayburt”, *Türk Coğrafya Dergisi*, (30), 189-218.
- Yurttaş, Hüseyin (2017), “Türk Dönemi ve Sonrasında Bayburt Kalesi”, *Kaleli Kentler ve Bayburt Kalesi Kongresi, içinde*, (199-217), İstanbul: Gezegen Yay.

Ekler

Tablo 1: Bayburt Kalesi'nde Personel Pozisyonları ve Kadro Sayıları

Yönetim ve Muharip Sınıfı	Personel Sayısı
Dizdar	1
Kethüda	1
Katip	1
Azaban Ağası	1
Kethüda (Azaban Kethüdası)	1
Serbölik	6
Merdan	93
Reis	2
Seroda	3
Azap	44
Sertopcuyan	1
Pulat	4
Bevvab-ı Sared Burcu	1
Yönetim ve Muharip Sınıfı Toplam	159
Lojistik Hizmet Sınıfı	Personel Sayısı
İmam	1
İmam Mescid-i Burc-u Sared	1
İmam ve Hatip	1
İmam-ı mescid-i Kale-i Bayburt	1
Müezzin	1
Müezzin-i mescid Kale-i Muallim Mektebi Muallimi	1
Miranı abdan(Su kovası)	1
Hafız-ı Suluk	3
Cerrah	1
Haddad	1
İstimal	1
Neccar	1
Kundağı	1
Senkraş	1
Serhadid	1
Zindanî	1
Anbari	1
Lojistik Hizmet Sınıfı Toplam	19
Toplam Personel	178

Kaynak: BOA, *MAD.d.*, No: 15698, v. 39a-42a.

Tablo 2: Bayburt Kalesi Yönetim ve Lojistik Hizmet Personelleri

Görevi	Adı	Toplam Timar	Timar Payı	Yıl	Yerleşke	Bağlı Birimi
Dizdar	Ömer oğlu Mustafa	-	8000	1730	Armutlu	Bayburt
Kethüda	Süleyman oğlu Mustafa	-	5500	1733	İrmiye	Bayburt
Katip	Ebubekir oğlu Ahmet	18000	2700	1668	...Nam	Bayburt
Serbölik	İsmail oğlu Hasan	12650	1800	1758	Rum ili	Bayburt
Serbölik	Hasan	10000	1800	1730		Bayburt
Serbölik	Ahmet	2000	2000	1730	İrkonos	Bayburt
Serbölik	Salih oğlu Hüseyin	-	2900	1758	Gallir	Bayburt
Serbölik	Mustafa	-	2200	1730	İrasi	Bayburt
Serbölik	Salih	-	2400	1732	Malansa	Bayburt
Sertopçuyan	Hasan	-	3000	1730	Valid	Bayburt
Pulat	???	10500	2200	1730	Lüsink Süfla	Bayburt
Pulat	Mustafa oğlu Abdi	23000	2000	1730	Varsa	Bayburt
Pulat	Ahmet	16700	1800	1730	Ham Adası	Bayburt
Pulat	Yusuf	9700	2000	1757	Vaganat	Bayburt
Zindanî	Hasan	-	1800	1732	Bayubahan?	Bayburt
Anbari	Muslu	-	2500	1656	Konursu	Bayburt
Bevvab-ı Sared Burcu	Ahmet oğlu Abdullah	9000	2200	1731	?	Bayburt
İmam ve Hatip	Yusuf Halife	-	3000	1730	Everek	Bayburt
Müezzin	Ali	-	1800	1730	Konursu	Bayburt
İmam Mescid-i Burc-u Saret	Süleyman	10500	2000	1720	Lüsink Süfla	Bayburt
Müezzin-i Mescid Kale-i Muallim Mektebi Muallimi	Halit oğlu Recep	11200	2000	1730	Çolobası	Bayburt
Cerrah	Süleyman	3550	1550	??	İşhims	Bayburt
Hafız-ı Suluk	Hayrullah	14500	2500	1732	KızılcaKent	Bayburt
Miramı abdan	Mustafa oğlu Hüseyin	-	2200	1718	Balubahan	Bayburt
Senktraş	Süleyman	-	2200	1757	?	Bayburt
Serhadid	Ahmet	30800	2100	1730	Mahdusu	Bayburt
Haddad	Abdullah oğlu Veli	8800	2000	1731	Akçöbey	Bayburt
Neccar	Ali oğlu Ahmet	8800	2000	1732	Ashonk	Bayburt
İstimal	İsim cilt altında kalmış.	3080	1600		Mahdusu	Bayburt
Katrasa/Katrasa?	Boş kadro	5950	1200	1620	?	Bayburt
Kundağ?	Hüseyin oğlu Hasan	4600	200	1730	Karaviran?	Bayburt

Kaynak: BOA, MAD.d.: 15698, 1147 [1734], v. 39a- 41b.

Tablo 3: Bayburt Kalesi'nde Merdan Personel Listesi(1/2)

Sıra	Görevi	Adı	Toplam Timar	Timar Payı	Yıl	Yerleşke	Bağlı Birimi
1	Merdan	Abdülbaki	1600	800	1731	Armutlu	Bayburt
2	Merdan	Abdullah	-	1400	1730	Surusur	Bayburt
3	Merdan	Abdullah oğlu İbrahim	8000	1500	1656	-	Bayburt
4	Merdan	Abdullah oğlu Osman	12500	1500	1730	Valid	Bayburt
5	Merdan	Ahmet	15000	1500	1757	Yukarı	Koğans
6	Merdan	Ahmet	12400	1400	1730	Karasor	Bayburt
7	Merdan	Ahmet	23600	1400	1718	Konursu	Bayburt
8	Merdan	Ahmet	13700	1400	1730	Baasker	Bayburt
9	Merdan	Ahmet	9700	1400	1752	Vagat	Bayburt
10	Merdan	Ahmet	23600	1800	1730	Konursu	Bayburt
11	Merdan	Ahmet	14600	1700	1730 (Ali)		Bayburt
12	Merdan	Ahmet oğlu Eyüp	12400	1500	1730		Bayburt
13	Merdan	Ahmet oğlu İbrahim	17100	1800	14	İras	Bayburt
14	Merdan	Ahmet oğlu İbrahim	-	1500	1730	Salmank	Bayburt
15	Merdan	Ahmet oğlu Osman	23600	1400	1732	?	Bayburt
16	Merdan	Ahmet oğlu Ömer	3400	1400	1726	Azap Deresi	Bayburt
17	Merdan	Ahmet oğlu Recep	2600	1400	1668	Hadik	Koğans
18	Merdan	Ahmet oğlu Yakup	10000	1400	1731	İlmecli	Bayburt
19	Merdan	Ali	6000	1500	1731	Miradük	Bayburt
20	Merdan	Ali	10500	1700	1731	Hosunk	Bayburt
21	Merdan	Ali	10500	1400	1757	Susenk	Bayburt
22	Merdan	Ali	30000	1400	1720	Malasa?	Bayburt
23	Merdan	Ali	-	1800	1732	Armutlu	Bayburt
24	Merdan	Ali oğlu Osman	30000	1400	1730	Melamet	Bayburt
25	Merdan	Ali oğlu Salih	5500	1500	1731	Üstüri	Bayburt
26	Merdan	Ali oğlu Yusuf	3500	1500	1722	Armutlu	Bayburt
27	Merdan	Bali	30800	2000	1730	Malasa?	Bayburt
28	Merdan	Beşir oğlu Hasan	-	1400	1647	Azap Deresi	Bayburt
29	Merdan	Ebubekir oğlu İbrahim	6300	1600	1735	Küre	Bayburt
30	Merdan	Ebubekir oğlu Veli	15448	1400	1072	Ordusu	Bayburt
31	Merdan	Emir Ahmet	18300	1500	1723	Nam	Bayburt
32	Merdan	Hasan	13300	1400	1730	Üstüri	Bayburt
33	Merdan	Hasan	-	1500	1748		Bayburt
34	Merdan	Hasan oğlu Ali	5500	1600	1732	İsma	Bayburt
35	Merdan	Hasan oğlu Hasan	15200	1800	1730	Valid	Bayburt
36	Merdan	Hasan veled Hüseyin	12400	1400	17588	Karasur	Bayburt
37	Merdan	Hüdaverdi	5000	1700	1729	Bargir?	Bayburt
38	Merdan	Hüseyin	5500	1400	1730	Adonis	Bayburt
39	Merdan	Hüseyin	13700	1400	1732	Baasker	Bayburt
40	Merdan	Hüseyin	5500	1600	1730	Üstüri	Bayburt
41	Merdan	Hüseyin oğlu Abdulvehhap	7000	1100	1661	İlmecli	Bayburt
42	Merdan	Hüseyin oğlu İbrahim	5700	1700	1732	Adonis	Bayburt
43	Merdan	İbrahim	-	1900	1733	?	Bayburt
44	Merdan	İbrahim	30000	1500	1732	Malasa?	Bayburt
45	Merdan	İbrahim	7000	1500	17577	Luri senk	Bayburt
46	Merdan	İbrahim oğlu Ömer	18300	1500	1726	Nam	Bayburt
47	Merdan	İsmail	5900	1400	1730	Muavene	Bayburt
48	Merdan	İsmail	15200	1600	1730	Valid	Bayburt
49	Merdan	İsmi sayfada görünmüyor	5999	2500		Gösgerek	Bayburt
50	Merdan	İvaz oğlu Ahmet	14500	1400	1732	?	Bayburt

Tablo 4: Bayburt Kalesi'nde Merdan Personel Listesi(2/2)

Sıra	Görevi	Adı	Toplam Timar	Timar Payı	Yıl	Yerleşke	Bağlı Birimi
51	Merdan	Mehmet	-	1500	1735	Gelesor	Bayburt
52	Merdan	Mehmet	14600	1700	1734	Sadak	Bayburt
53	Merdan	Mırsat oğlu Hüseyin	4600	1600	1722	Kömürden	Bayburt
54	Merdan	Muharrem oğlu Halil	10000	1500	1721	Sese-i Süfla	Bayburt
55	Merdan	Mustafa	23600	1400	1725	Halva	Bayburt
56	Merdan	Mustafa	7550	1000	1758	Saduk	Bayburt
57	Merdan	Mustafa	8000	1500		Sekler	Bayburt
58	Merdan	Mustafa oğlu Ahmet	5600	1400	1727	Gütgüde	Bayburt
59	Merdan	Mustafa oğlu Ahmet	23600	1400	1730	Konursu	Bayburt
60	Merdan	Mustafa oğlu Ahmet	23600	1400	1730	Konursu	Bayburt
61	Merdan	Mustafa oğlu Ali	9000	1500		Adir	Kelkit
62	Merdan	Mustafa oğlu Hasan	-	2000	72	Varagir	Bayburt
63	Merdan	Nasrullah oğlu Abdî	10000	1400	1742	Sardar	Koğans
64	Merdan	Osman	12400	1500	1729	Surusur	Bayburt
65	Merdan	Osman	14500	1700	1732	Gerekli	Bayburt
66	Merdan	Osman	-	1400	1071	Ordusu	Bayburt
67	Merdan	Osman	30800	1400	1730	Humus	Bayburt
68	Merdan	Osman oğlu Ahmet	8800	1600	1742	Ashonk	Bayburt
69	Merdan	Osman oğlu Ali	7000	1700	1730	İlmekli	Bayburt
70	Merdan	Osman oğlu Halil	13000	2000	1662	Künd	Bayburt
71	Merdan	Ömer	10000	1650	1731	Rumîli	Bayburt
72	Merdan	Ömer oğlu Ahmet	5500	1500		Cümle	Bayburt
73	Merdan	Resul oğlu Ali	10500	Yırtık	1718	Lüstink Süfla	Bayburt
74	Merdan	Salih	29000	1400	1730	Karaca	Bayburt
75	Merdan	Salih	9000	1400	1779	Dayer	Bayburt
76	Merdan	Süleyman	23600	1500	1732	Gökdaşı?	Bayburt
77	Merdan	Süleyman	8200	1800	1726	Meki	Bayburt
78	Merdan	Süleyman oğlu Ahmet	12650	1700	1733	Armutlu	Bayburt
79	Merdan	Süleyman oğlu Ahmet	13300	1900	1730	Esmi boyu	Bayburt
80	Merdan	Süleyman oğlu Behlül	12600	1400	1722	Armutlu	Bayburt
81	Merdan	Süleyman oğlu İsmail	4000	1500	1730	Eğir	Bayburt
82	Merdan	Süleyman oğlu Osman	-	1400	1729	Nam	Bayburt
83	Merdan	Süleyman oğlu Osman	2300	1150	1701	Armutlu	Bayburt
84	Merdan	Veli oğlu Abdussamed	-	3000	1758	İşhms	Bayburt
85	Merdan	Yusuf	5500	2300	1730	Konursu	Bayburt
86	Merdan	Yusuf	5500	2300	1730	Hama	Bayburt
87	Merdan	cilt altında kalmış	10000	1700	1770	Rumîli	Bayburt
88	Merdan	boş	-	1800		Nam	Bayburt
89	Merdan	boş	10500	1500	-	Hosunk	Bayburt
90	Merdan	boş	9000	1400	39	Damir?	Bayburt

Kaynak: BOA, MAD.d.: 15698, 1147 [1734], v. 39a, 41.

Tablo 5: Bayburt Kalesi'nde Görev Azap Teşkilatı Personeli

Görevi	Adı	Toplam Timar	Timar Payı	Yıl	Yerleşke	Bağlı Birimi
Azaban Ağası	El-Hac Ahmet	-	7300	1730	Hamudki	Bayburt
Azaban Kethüdası	Hüseyin oğlu Ömer	-	4500	1730	Darca	Bayburt
Reis	İbrahim oğlu Mehmet		3300	1730	Konursu	Bayburt
Reis	Yusuf oğlu Ahmet	5900	2100	1730	Karayerviran/Karaviran	Bayburt
Seroda	Ali oğlu Ahmet	6500	2000	1730	Danışment Kendi	Bayburt
Seroda	Ali	15000	1710	1730	Şamrı	Bayburt
Seroda	boş	12600	1900	1754	Ki ?	Bayburt
Hafız-ı Suluk	Mustafa oğlu Esat	3500	1750	1733	Malasa	Bayburt
Hafız-ı Suluk	Osman	3500	1750	1734	Malasa	Bayburt
Azap	Abdulkadir	-	1900	1730	Helva	Bayburt
Azap	Ahmet	7500	200	1730	Tuğrak	Bayburt
Azap	Ahmet	5950	1600	1734	Akçakoca	Bayburt
Azap	Ahmet oğlu Yuşa	11100	1600	1726	Sağmalı	Bayburt
Azap	Ali	173300	1700	1733	Sudak	Bayburt
Azap	Ali Kemal oğlu Osman Halife	33600	2300	1730	Konursu	Bayburt
Azap	Bektaş		1600	1730	Hayra?	Bayburt
Azap	Benar oğlu Ahmet	12400	1500	1732	Danzut	Bayburt
Azap	Cem oğlu Mustafa	6700	1500	1730	Gölgös	Bayburt
Azap	Çavuş Hakverdi oğlu el-Hac Ali	9500	2300	1730	Hart	Bayburt
Azap	El-Hac Mustafa oğlu Yakup	12600	1700	1730	Konursu	Bayburt
Azap	Eyüp	20100	1800	1744	Küçükhisar	Kelkit
Azap	Halil oğlu Ahmet	-	1600	1730	Karayerviran/Karaviran	Bayburt
Azap	Halil oğlu Ali	10000	1700	1730	Rumlü	Bayburt
Azap	Hasan	11000	1600	1730	Geçit-i süfla	Koğans
Azap	Hüseyin	8000	1500	1730	Kebir	Bayburt
Azap	Hüseyin oğlu Şaban	18200	1500	1762	nam	Bayburt
Azap	İbrahim oğlu Ahmet	5700	1700	1730	Cancales?	Bayburt
Azap	İsmail oğlu Hüseyin	30000	1500	1730	Malasa	Bayburt
Azap	Katip oğlu Ahmet		2000	1730	Hamli?	Bayburt
Azap	Mahmut	13100	1600	1732	Kondolot	Bayburt
Azap	Mevlüt oğlu Hasan	-	1840	1733	Mudurgü?	Bayburt
Azap	Mirisay	-	1840	1733	Gütgüne	Bayburt
Azap	Mustafa oğlu Ahmet	-	2000	1758	Hayra?	Bayburt
Azap	Mustafa oğlu Süleyman	7000	1650	1730	Elmekli	Bayburt
Azap	Osman	23600	1700	1730	Konursu	Bayburt
Azap	Osman	3550	1500	1730	İşhms	Bayburt
Azap	Osman	20000	1600	1730	Badlı Bey	Kelkit
Azap	Osman oğlu Ahmet	32400	1600	1733	Mahbusu	Bayburt
Azap	Ömer oğlu Osman		1600	1730	Danzut	Bayburt
Azap	Salih	7500	1800	1730	Danışment Kendi	Bayburt
Azap	Süleyman	-	1900	1730	Ağaçhisar	Bayburt
Azap	Süleyman	-	1800	1730	Uluviran	Bayburt
Azap	Süleyman	8200	1500	1726	Mengi	Bayburt
Azap	Süleyman oğlu Mustafa	6500	1700	1730	Danışment Kendi	Bayburt
Azap	Süleyman oğlu Ömer	24000	1600	1730	Mahbusu	Bayburt
Azap	Yeyis oğlu Süleyman	6100	1700	1731	Tahrif olmuş	Kelkit
Azap	Yakup oğlu Musa	23600	1600	1732	Konursu	Bayburt
Azap	Yakup oğlu Ömer	5500	1700	1732	Üstürü	Bayburt
Azap	Yusuf	10000	1600	1733	Rumlü	Bayburt
Azap	Yusuf oğlu Abdalbaki	9500	1700	1647	Birgili	Bayburt
Azap	Boş	15448	1750	-	Ardanos	Bayburt
Azap	Boş	14700	1600	-	Sudak	Bayburt

Kaynak: BOA, MAD.d.: 15698, 1147 [1734], v. 42a-43a.

